

Risale-i Nurda ilm-i kelam: İlahiyat bölümü

GİRİŞ

Değerli yazarımız Ali Sarıkya'nın bu kıymetli çalışmasını size takdim ediyoruz. Risale-i Nurda İlm-i Kelam çalışması belki de konusunda ilk eser diyebileceğimiz bir mahiyette. Çünkü bu eser çağımızın en mühim tefsiri olan Risale-i Nura göre Kelam ilminin temel prensiplerini izah etmekte. Günümüz insanının anlayacağı bir üslup ve anlayışla yazılmış. Bu değerli çalışmayı, uzun olması nedeni ile üç bölüm içinde neşrediyoruz.

1- Uluhiyet bölümü

2-Nübüvvet ve vahiyler

3- İmamet, Melekler, Kıyamet ve ahiret

Siz değerli okuyucularımıza faydalı olması dileğiyle...

SorularlaSaidnursi.com

Yazarın önsözü

Kelam ilmi, dini ilimlerin iki önemli dalından birisidir. O iki ana dal, akait ilmi ve fıkıh ilmi olarak ifade edilmektedir.

İlk dönemlerde fıkıh ilmi ile beraber yürümüştür. Çünkü o dönemde itikat ilimleri ile ameli ilimler birbirinden ayrı düşünülüyordu. Bu konuda ilk eser İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin "el-Fıkhü'l-Ekber" isimli kitabıdır.

Peygamber Efendimizin aleyhissalâtu vesselam vefatı ile başlayan olaylar, şianın doğuşu, daha sonraki fikri tartışmalar bu ilmin gelişip büyümesine ve müstakilleşmesine zemin hazırlamıştır.

Akaid ilminin iki kolu olan Matüridi ve Eş'ari âlimleri, ehl-i sünnet kelamının temellerini ortaya koymuşlardır. O günün şartlarında fırka-i dâlle olarak kabul edilen fikir akımlarına karşı İslam'ın inanç temellerini müdafaa etmişlerdir.

İmam Gazali ve Fahrettin-i Razi'den sonra yeni meselelere yeni telif eserler yazmak yerine, yazılmış eserlere şerh ve haşiyeler yazmak tercih edilmiştir. Bu bir çeşit duraklama olmuştur. Yeni bir metot ve fikirle inançların izah ve yorumu pek yapılmamış, daha önce yazılmış olan eserlerin şerh ve haşiyeleri yapılmak sureti ile ihtiyaca cevap verilmeye çalışılmıştır. Günümüze yakın olarak, İsmail Hakkı İzmirinin Yeni İlm-i Kelam isimli bir çalışması vardır. O da ihtiyaca tam olarak cevap vermemiştir.

Bu durum, kelim ilminde bir durgunluk meydana getirmiştir. Bu zaman dilimi içinde yeni yeni meseleler ortaya çıkmış, günün şartlarına uygun olarak bunlara açıklık getirme ihtiyacı doğmuştur.

İşte Risale-i Nurlar bu ihtiyacı gideren, meydana gelen bu boşluğu dolduran önemli bir telif eser ve külliyyattır. Günümüze kadar birikmiş olan imanî ve İslamî meselelere yeni bir yorumla çözüm getirmiş, kelim ilmine yeni bir nefes vermiştir. Türkçe olarak, Anadolu'nun bağrından doğan yerli bir eserdir. Bin yıldır İslamiyetin bayraktarlığını yapan bu milletin gönül derinliklerinden doğmuş, bayrağı dalgalandırmış bir eserdir. Kur'an'ın sönmez ve söndürülmez bir mucize olduğunu bütün cihana ispat etmiş gür bir sestir.

Risale-i Nur Külliyyatı adı altında telif edilen bu eserlerin gün yüzüne çıkarılması, keşfedilmesi gerekmektedir. İlm-i kelam konusunda bundan daha hacimli, yeni ortaya çıkmış meselelere çözüm getiren başka bir eser nerede ise yok gibidir. Bu ilmin ehli tarafından ciddi şekilde ele alınması gerekmektedir. Bir devrin üstünü örtmeye çalıştığı bu ilim ve fikir hazinesinin mutlaka ilim erbabının eline ulaşması, istifadeye sunulması önemli bir hizmet olacaktır.

Bu çalışma ile Risale-i Nur Külliyyatının kelimî meselelere nasıl baktığını, ne gibi izah ve yorumlar getirdiğini bir nebze de olsa bir araya getirmeye gayret sarf ettik. Bu, denizden bir damladır. Yüzmek isteyenlere denizin adresini göstermektir.

Hata ve kusur var ise bana aittir. Tefvik ve yardım Cenab-ı Hak'tandır. İşlerimi ona havale ediyorum. O, kullarını işiten ve görendir.

Ali SARIKAYA

İLAHİYAT BÖLÜMÜ

Nev-i beşerin her taifesi, fitri olarak bir çeşit ibadetle meşgul olmaktadır. Bunu, bir kısmı kâl dili denilen konuşma diliyle yapar, bir kısmı da hal diliyle yapar. Mesela, organların sağlıklı olması o organ için bir ibadettir. Kendisine tayin edilen işi eksiksiz yapmaktadır. Bu, kendisine verilen emre itaattir ve onun için bir ibadettir. Ancak, insanın sorumluluğu dil ile ikrar, kalp ile tasdikine bağlıdır. Bunlar olmazsa vücudunun fitri olarak yaptığı ibadeti onu kurtarmaz. Dil düşüncenin aynasıdır. İçinde olan düşünceyi dışarı vurur. Onun için iman kalp ile tasdik, dil ile ikrar olarak tarif edilmiştir. Kalp ile tasdik olmazsa -nifakta olduğu gibi- dilin söylemesi de yetmemektedir. Fikri ile zikrinin birbirine uyması gereklidir.

Sair canlılar ve cansızlar da kendilerine mahsus bir ibadeti yerine getirmektedir. Taşın sert olması, suyun akıcı olması onlara verilen emrin yerine getirilmesi anlamında bir ibadettir. Bu yönü itibariyle bütün varlıklar çok büyük bir ihsan ile karşı karşıyalar. Allah'ın kendilerine verdiği vazifeyi yerine getiriyorlar. Bu onlara bir İlahi lütuftur. Maddi ve manevi olarak yapılan bütün ihsanlar bir ihsan edicinin, bütün ibadetler bir mabudun varlığını ortaya koymaktadır. Bütün vahiyler ve ilhamlar bir ilahın mabudiyetini göstermektedir. Bütün bunlar sınırsız bir ilahlığın hükmettiğinin işaretleridir.

Böyle sınırsız bir ulûhiyet, iştirak ve ortaklığı kabul etmez. Mülkünde başkasının hâkimiyet kurmasına izin vermez. Kendisine yapılan hamd ve şükürün yüzünü başkasına çevirmez. Hâkimiyetini başkası ile paylaşmaz. Esasen bütün mülk ona aittir, başkasının ortaklığı ve iştiraki de asla mümkün değildir.

Zihayatlar titiz bir şekilde terbiye ediliyor. İaşeleri temin ediliyor. İnce bir hikmet, merhametli bir el bu terbiye ve iaşeyi yapıyor. Daha çocuk doğmadan memeler musluğundan dünyanın en saf ve besleyici gıdası rızık olarak hazır ediliyor. Zehirli bir böceğin eliyle şifalı bir bal insanların eline veriliyor. Gözsüz ve elsiz bir böceğin eliyle en yumuşak bir ipek insanlara giydiriliyor. Umulmadık bir tarzda, umulmadık bir şekilde mutlak bir Razzakiyet ve Rububiyet sergileniyor.

Madem, mutlak bir Rububiyet var, öyleyse kendi cemalini ve kemalini gösterecektir. Gizli hünelerini sergileyecektir. En

cüz'i şeyleri, küçük bir ayrıntıyı bile ihmal etmeyecektir. Mutlak bir rububiyetin gereği budur. Böyle bir Rububiyet, şirk ve iştiraki asla kabul etmez. Zısuurun yüzlerini başka bir yere döndürmez. Rububiyetin mahiyetine tamamen zıt bir vaziyete getirtmez. Hükümranlığını paylaşmaz.

Cenab-ı Hak, bu kâinatı ulvi hikmetlerle, harika güzelliklerle, adil kanunlarla, hikmetli gayelerle icat etmiştir. Madem kemalat hakikati vardır, onu yapanın kemalatı muhakkaktır. Bu kemalâtın tezahürü, meydana getirdiği eserlerinde taklidi mümkün olmayacak şekilde gözükmetedir. Mesela, insanı ele alalım. Allah'ın en mükemmel bir sanatıdır. Tamamı şöyle dursun, her organı muhteşem bir sanat harikasıdır. O, kâinattan süzölmüş kâinatın özeti bir varlıktır. Her organını bir ilim dalı incelemekte, ancak hala çözemediği sırlar olduğunu ifade etmektedir. Kâinat bir ağaç olarak düşünülecek olursa insan bu ağacın meyvesidir. Ağaç kimin ise meyve de onundur. Öyleyse bu hikmetli kâinatı, meyvesi olan insanı, en biçare, en perişan, en aşağı bir hayvandan daha aşağı düşürecek, hikmet ve kemalini ortadan kaldıracak olan şirk ve iştirakin eline teslim etmez, mülkünü paylaşmaz.

Şu kâinata dikkatle bakan, gayet haşmetli, gayet faaliyetli, idaresi gayet hikmetli ve hâkimiyeti gayet kuvvetli bir dünya görecektir. O hâkimiyet, her şeyi, her neviyi birer vazife ile meşgul etmektedir. Zerreler, emredilen işleri aksatmadan yerine getiren birer nefer. Bitkiler dünyası bir bölük, hayvanlar âlemi bir tabur, yıldızlar dünyası bir ordu. Her tarafta ilâhi emre imtisal mükemmel. Sınırsız bir amirlik görünmektedir. Madem böyle bir mutlak hâkimiyet var, şirkin karışması mümkün değildir. Bir köyde iki muhtar, bir memlekette iki padişah olmadığı gibi; bu kâinatta da iki hâkimiyet sahibinin olması mümkün değildir. İnsan bedenindeki hücrelerden gezegenlere kadar muhteşem bir intizam var, zerre kadar şirkin müdahalesi olamaz.

Hâkimiyet bir izzet makamıdır, rakip ve iştirak kabul etmez. İnsanlar bile, yardımcılara muhtaç olduğu halde, saltanatta rakip ve iştiraki kabul etmiyor. Malikü'l-mülkü Zülcelal, mutlak kudret sahibi Cenab-ı Hak da mülkünde iştiraki hiçbir cihetle kabul etmez.¹

Kâinatta gözleri kamaştıran bir tanzim görünüyor. Ne fazlası var ne eksigi. Her şey yerinde ve kararında. Boş ve abes hiçbir şey yok.

Çok muhteşem bir intizam var. Çiçekler baharda açıyor, meyveler yazın olgunlaşıyor. Baharla birlikte, kışın uykuya yatan mahlûkat canlanıyor, kâinatın her tarafında bir hareket ve faaliyet başlıyor. Bir tohum, kocaman bir ağacın plan ve programını yükleniyor. Gücünün çok üstünde bir yükü omuzlamasına rağmen kendisine verilen programı aksatmıyor. Yaratanından fitri bir dua ile kendisine verilen programı tamamlamak istiyor, eğer izin verirse nev'inin bayrağını dünyanın bir yerinde dikmek istiyor.

Kanunlara uyma konusunda her varlık fevkalade bir ihtimam gösteriyor. Kimse çizilen sınırları aşmıyor. Mesela, bir milyon yumurta bırakan balık, eğer her yumurta balık olacak olsa denizlere sığmayacak, hikmetli bir kanun çerçevesinde, bir kısmı nev'inin bayrağını dalgalandırıyor, diğerleri başka varlıklara rızık olarak görevlendiriliyor, katiyen israf edilmiyor.

Mahlûkatın kendi aralarında fevkalade bir tesanüt var, muhteşem bir yardımlaşma görünüyor. Yağmur, gözyaşlarını damla damla yeryüzüne gönderiyor, kirleri temizliyor. Toprak ise bu yardıma karşı binbir çeşit çiçeklerle tebessüm edip gül yüzleri ile gülerek rahmet damlalarına şükranlarını sunuyor. Yetmedi, nerede bir kirlilik varsa, karıncasından kartalına kadar hemen temizlik memurları oraya sevk ediliyor. Dinin ikinci emri olan temizliği fitratın dili ile ders veriyor.

Yaratılış arşı olan toprağa bir çekirdek veriyorsun, biraz da sabırla bekliyorsun, sonunda ilâhi rahmet o cansız ve hayatsız toprağın eliyle, rahmetin mücessem bir tezahürü olan meyveyi sana gönderiyor.

Bütün bunlar bu kâinatın hâkiminin, müdebbirinin, müzeyyin ve musavvirinin bir olduğunu, tek ve yekta olduğunu ilan ediyor.

Allah'ın varlığını ispat eden deliller

Allah'ın varlığını ve birliğini ispat etmek için çeşitli deliller ortaya konmuştur. Her devirde Allah'a inananlar olduğu gibi

inanmayanlar da olmuştur. Bu sahada uğraşan kelamcılar ve filozoflar Allah'ın varlığını ispat konusunda değişik deliller ileri sürmüşlerdir. Bu delillerin sıralamasında değişik tasnifler uygulanmıştır. Akıl, hissî, vicdanî ve ahlakî deliller gibi.

Bu çalışmada, kelim ilminde kullanılan usûl ve esasları da dikkate olduk. Oradaki kalıpları da kullandık. Ancak Risale-i Nur külliyyatında aynı kalıplar daha farklı bir üslupla, farklı izah tarzları ile ele alınmış, bu farklılıkları dikkate sunmaya çalıştık. Kalıplar aynı gibi görünse de izah tarzları, muhtevası farklıdır. Risale-i Nurun kendisine has üslubu, yorumları var. İman esasları çok farklı ve ince bir üslupla ifade edilmiş, bunlara dikkat çekmeye çalıştık.

Cenab-ı Haktan tevfikini refik eylemesini, hak ve hakkaniyete uygun ifade kabiliyetini ihsan buyurmasını niyaz ederim.

Alemin hudusu

Buna hudus delili de denir. Bu delilin esası, Allah'tan başka her şeyin hâdis olması, yani sonradan meydana gelmesidir. Sonradan var edilmesidir.

Mahlûkat âlemine bakıldığında hepsinin tagayyür ve tebeddüle maruz kaldığı görülecektir. Her varlık, doğuyor, büyüyor ve ölüyor. Bu durum, her birisinin kendisine mahsus bir ömrünün olduğunu gösteriyor. Ömrünü tamamlayanların bu âlemden göçüp gittiklerini, yerine ise yenilerinin geldiğini göstermektedir. Gidenlerin gitmesi, gelenlerin ise, gidenlerin aynısına yakın bir benzerlikle gelmesi, onların sonradan yaratıldıklarını göstermektedir. Mesela, ağaçların yaprak ve meyveleri her sene değişiyor, ancak yeni gelenler neredeyse eski gidenlerin aynısına yakın bir benzeridir. Bunlara dikkatle bakıldığında, sonradan yaratıldıklarını; benzer şekilde yaratılmaları ise hepsini yapanın bir kudret eli olduğunu göstermektedir. Mahlûkatın ezeliyetinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Bitki ve hayvan nevelerinin sayısı iki yüz bine ulaşmaktadır. Her nevinin bir ilki, bir "âdem" babası vardır. Hiç birisinin varlığı "vacip" değildir. Hepsi de Âdem (a.s.) gibi doğrudan kudret-i ilahiye tarafından yaratılmışlardır. Anne baba gibi bir vasıtaları yoktur.

Her başlangıcı olanın bir de sonu vardır. Bu kaide bütün mahlûkat için geçerlidir. Sonsuza kadar devam etmesi mümkün değildir. Evveli bir "âdem" baba olduğu gibi en sonu da bir torunda bitecektir. Teselsül yoluyla sonsuza kadar devam etmesi mümkün değildir. Her birisinin sırtında "mahlûk" mührü vardır. Yani bir başlangıcı ve bir sonu vardır.

Teselsül ve devir aklen mümkün değildir.

Teselsül, her birinin varlığı bir öncekine dayanarak sonsuza kadar uzanıp gitmesi demektir.

Devir ise, varlığı mümkün olan iki varlığın, birbirinin varlığına illet ve sebep olmasıdır. Her ikisi de aklen mümkün değildir. İlanihaye böyle devam edip gidemez. Mutlaka bir yaratıcıya dayanmak zorundadır.

İki nev'in karışımından meydana gelen üçüncü nev'in ise nesli kesiktir veya bir yerden sonra devam etmeyecektir. Katır nev'i buna misaldir. Bunlar bir nev'in başı olamazlar. Dolayısı ile evrim bir masaldan ibarettir.

Netice itibarıyla, beşeriyetin ve sair hayvanların teşkil ettikleri silsilelerin başlangıcı, en başta bir babada kesildiği gibi, en nihayeti de son bir oğulda kesilip bitecektir. Sebeplerin şuru ve ihtiyarı yok, basit ve donmuş vaziyettedir. Akılları hayrette bırakan varlık nevelerinin icadına kabiliyetleri yoktur. Asla mümkün değildir.² O zaman şu âyetin sesini bütün varlıklar üzerinde haykırmaktan başka çare kalmaz. "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."³

İnsanın kendisi ve içinde yaşadığı âlem her zaman teceddüt edip yenilenmektedir. Kendisi ve dünyası bunu her an yaşamaktadır. Ömrünün seneleri belki günleri, saatleri adedince yenilene fertler meydana gelmektedir. Zaman altına girdikleri için o fert bir model hükmüne geçmekte ve binlerce fertler şeklini almaktadır.

Aynı şekilde yaşadığı âlem ve dünyası da seyyardır. Her gün yeni bir dünyaya uyanmaktadır. Yeri ile, yaşayışı ile yeni bir dünya.

İman ise, o şahıstaki her duygunun, her organın, her hücrenin, her gün yeniden girdiği dünyasının ışığı ve ziyasıdır. “İlâ ilahe illallah” ise, o nuru açar bir anahtardır.⁴

Peygamber Efendimizin aleyhissalâtü vesselam Cevşen’de, “Sen acizlikten ve şerikten münezze ve mukaddesin. Senden başka ilâh yok ki bize imdat etsin. El-aman, el-aman! Bizi azap ateşinden ve Cehennemden halâs et, kurtar ve bize necat ver .” cümlesini yüz defa tekrar etmesi önemli bir hakikati ifade etmektedir. İnsanın bu değişen dünyasını aydınlatacak olan tevhit hakikatidir. Tevhit, kâinatın en büyük hakikatidir. Onun için tevhit kelimesinin çokça tekrar edilerek bu değişen dünyasını nurlandırılıp aydınlatması istenmektedir. İman güneş gibidir, girdiği her yeri aydınlatır. İmansızlık ise büyük bir karanlıktır.

Mahlûkatın Allah’ın Rububiyetine karşı “sübhanellah”, “elhamdülillah” ve “Allahü Ekber” gibi üç muazzam hakikat ile yalvarması gerekiyor. Mahlûkat, acizlik ve zayıflık hastalığı ile yaralıdır. Şifası da bu kelimelerdedir. Allah, bu kelimelerin her fırsatta tekrarlanmasını istiyor. Günlük hayatın birçok yerinde, namazın her rûknünde, namazdan sonraki tesbihlerde binlerce defa tekrar edilmesi, bu tekrarın lazım ve gerekli olduğunu göstermektedir.⁵

Dünyaya bu pencereden bakılınca onun canlanıp hayata kavuştuğu görülüyor. Kâinat ve içindeki her varlık bir vazife ile görevli hale geliyor. İlim ve hikmetle, ölçü ve denge içinde, intizam ve nizamla yaratılıp icat ediliyor. Rabbinin tayin ettiği maksat ve gayelerde hizmet ediyor. Muhteşem bir kudret ve rahmet içinde vazife görüyor. Bir Zât-ı Zülcelalin varlığını, sonsuz kudretini, nihayetsiz hikmetini gündüzdeki güneş gibi akıllara gösteriyor.⁶

İmkân delili

İmkân kelimesi, sözlükte mümkün olmak, olacak halde bulunmak olarak ifade edilmektedir. Bir mantık terimi olarak ise, “mütesâviyü’t-tarafeyndir”.⁷ Yani, varlığı ve yokluğu eşit seviyede olan demektir.

Yaratılmış olan, sonradan meydana gelen bütün varlıklar için bu kaide geçerlidir. Eğer bir varlık yaratılmış ise, onu yokluk ile varlık arasındaki eşitlikten çıkarıp varlık sahasına intikal etmesi, bir tahsis edicinin, bir yaratıcının tahsis ve tercihi ile olacaktır. İmkân, dengede duran bir terazinin iki kefesi gibidir. Kefelerden birinin yukarı, diğerinin aşağı inmesi için ona sebep olacak bir ağırlığın kefelelerinden birine dâhil olması ile mümkün olacaktır.

İmkânın çeşitleri var.

1. İmkân-ı aklî. Bir hadise, varlığı veya yokluğu anlaşılıp kabul edilebilecek durumda ise, buna ‘İmkân dâhilindedir’ denilir ve kabul edilebilir. Eğer İmkân-ı aklî dairesinde olmazsa reddedilir. Mesela, Van gölünün varlığını biliyoruz. Van ili sınırları içinde olduğunu da biliyoruz. Bu gölün bir deprem ile batması İmkân dâhilindedir. Geçmiş zaman içinde benzer batma örnekleri vardır. Mesela, Sava gölünün batması gibi. Öyleyse bu mantık hükmünün aklen kabul edilebilir bir hüküm olduğu anlaşılır.

Burada dikkat edilmesi gereken, zihinde mümkün olan bir şeyin zatında vaki olup olmadığıdır. Zatında vaki olduğuna dair bir delil yoksa zihindeki ihtimal dikkate alınmaz.⁸

2. İmkân-ı örfî. Pek az bile olsa, emsaline rastlanan harika bir âdet veya keramet gibi şeylere de İmkân-ı örfî denir. Mesela, kırk günde bir defa yemek yiyen Ahmet Bedevi Hazretlerinin bu durumu hem İmkân-ı aklî, hem de İmkân-ı örfî sınırları içindedir ve onun bir istiğrak hali veya kerameti olabilir. Bu her zaman meydana gelmez. Ancak tarihte benzerleri vardır ve olması İmkân dâhilindedir.

İmkân-ı örfî dairesinin üstüne çıkan şeyler ise mucize olur. Peygamber Efendimizin aleyhissalâtü vesselam ayı ikiye bölmesi, miraca çıkması, ümmi olduğu halde Kur’an gibi bir belagat mucizesi ortaya koyması gibi.

3. İmkân-ı âdî. Zatında daima mümkün olan, her zaman olabilen, olmasında bir mânia bulunmayan şeylere de İmkân-ı âdî denir.

Risale-i Nurlarda İmkân delilinin fevkalade güzel izah ve yorumları vardır. Kelam ulemasının izahlarının üzerine yeni bakış

açıları ve yorumları ortaya koymaktadır. Bediuzzaman, kelimelerinin görüşlerini şöyle özetlemiştir.

Madem âlemde ve her şeyde tagayyür ve değişme vardır; elbette değişmeye maruz olan her şey fânidir, sonradan yaratılmıştır, kadîm olamaz. Öyleyse, elbette onu ihdas eden, yaratan, yokluktan varlık sahasına çıkararak bir yaratıcı vardır. Yaratılmış olan hiçbir şey, vâcib ve ezeli olamaz. Devir ve teselsül de imkân haricidir. Geriye bir tek ihtimal kalır, bir Vâcibü'l-Vücudun varlığı ve onları yaratmış olması. Onun naziri mümteni, misli muhal, mâsivâsı yaratılmış olacak.⁹

Tagayyür ve tebeddül kanunu, mahlûkatın tamamı üzerinde hükmünü icra etmektedir. Öyleyse hepsi sonradan yaratılmıştır. Kendi cinsinden birisinin onları meydana getirmesi de imkansızdır. Öyleyse onu meydana getiren Vacibü'l-Vücut, benzeri olmayan bir yaratıcıdır. Kendisinin dışındaki her şey, onun mahlûkudur. Bütün bunları yaratıp varlık sahasına o getirmiştir. "İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."¹⁰

Çünkü her şeyin, büyük veya küçük, kendilerine özel bir zatı ve tahsis edilmiş bir sureti vardır. Bunlar herkese özeldir ve yerden göğe, zerrelere kadar geçerlidir. Diğer bütün varlıklardan kendisini ayırt eden bir şahsiyeti ve kendine özgü sıfatları vardır. Kendilerine has hikmet ve ölçüleri olan keyfiyetleri ve maslahatları vardır. Dünyaya gönderilirken bu hikmetli maslahatlarla gönderilmektedirler. Binlerce ihtimalin içinden seçilip o zata mahsus mahiyetleri ve nakışları dokumaktadır. Her varlığa özel olarak, bütün nevelerinden ve hemcinslerinden onu ayıracak şekilde meydana getirmektedir. Bu, ancak bir Vacibü'l-Vücudun tahsis ve takdiri ile mümkün olur.

Her varlığı, hemcinslerinin tamamından farklı şekilde, özel bir tahsis ve takdir ile meydana getirmektedir. Bütün varlıkların bütün sıfatları da şahsa özel bir tahsis ve takdir ile yerleştirilmektedir. Sınırsız imkânlar ve ihtimaller içinden bir tek ihtimali seçmektedir. Hadsiz varlıklara, hikmetlerle dolu cihazları takmakta, her varlığa kendisine özel olacak şekilde yerleştirmekte, her varlığın mahiyetine, hüviyetine, heyetine, suret ve sıfatına en uygun vaziyetleri vermektedir. Bunu ancak, hadsiz bir kudret sahibi, hikmet sahibi, kendisinden hiçbir şey gizlenmeyen, ağır gelmeyen bir yaratıcı yapabilir. Bir baharı yaratmak, bir çiçeği yaratmak kadar ona kolaydır.¹¹

Bazı vesveseli, şüpheli insanlar, imkânı zati ile imkân-ı vehmiyi karıştırırlar. Bir şeyin zatında mümkün olmasını vaki olmuş, meydana gelmiş gibi düşünürler. Böyle bir düşüncenin dayanağı yoktur. Bu tür düşünceler genellikle taklitçilikten doğmaktadır. Neticesi ise safсата, yani görünüşü doğru gibi olsa da yanlış bir kıyas ve hezeyandır. Safсата, gayet bedihi meselelerde bile "belki", "bir ihtimal", "olabilir" gibi şüphe sözleri ile hiçbir delile dayanmadan aklın önüne şüpheler koyar. Çoğunlukla bu tür vehimler muhakemesizlikten, kalpte bulunan zaafıtan, bilgisizlikten meydana gelir. İmkân dâhilinde olan bir şey için, vaki olmuş gibi düşünmek, vukuuna dair bir delil yoksa tereddüt göstermek doğru değildir. Üzerinde durmaya bile değmez. Bir şeyin mümkün olması ayrıdır, o mümkünün vaki olması ayrıdır.¹² Mesela, bir insanın şu anda ölmesi mümkündür, ancak ölümü gelmedikçe ölüm vaki olmaz. Yaşadığı sürece de şüphe etmeye gerek yoktur.

Aklın vazifesi, hakkında hüküm verdiği bir konuyu delile dayandırmasıdır. Madde âleminde bunu, göz, kulak gibi duyu organlarıyla yapar. Delilsiz olanlar ise kabul edilmez. Madde âleminin dışındaki konularda ise, dinlerin kurallarına göre, akıl yürütmelerle yapar.

Kâinatta var olan her bir zerre; zatında, sıfatında, ahvalinde ve vücudunda sonsuz imkânlar, ihtimaller ve müşkülâtlar içinde yüzmektedir. Çok farklı kanunlar ve yollardan geçmektedir. O ihtimallerden bir tanesinin seçilmesi, sonsuz hallerden birinin tercih edilmesi özel bir tercih ister. Sayısız sıfatlardan biri ile vasıflanması, doğru bir kanun ile takdir edilmiş bir maksada yönelmesi ancak Allah'ın takdiri ile olur. Uhdesine verilen hikmet ve maslahatları anında yerine getirmesi ancak yaratıcının kast ve iradesi ile mümkündür. Binler ihtimalden, en kısa ve kolay yolun tercih edilip o maksatların meydana gelmesi ancak Allah'ın kast ve iradesi ile olabilir.

İşte her bir zerre, tek başına yaratıcının varlığına delalet ettiği gibi, küçük veya büyük herhangi bir teşekküle girerse, bir varlığın parçası olursa oralarda kazandığı nispetlere göre de yaratıcısını ifade eder. Çünkü asıl halini kaybetmeden yeni vazifesini de aksatmıyor. Bunu kendi imkânı ile yapacak durumda değildir.¹³

İmkân-ı vehmi, (şüphelilik, zan) kesin bilgiyi yok etmez. Şeytan, kalp üstündeki lümmesinden üfleyerek iman esasları hakkında fena tasavvurlar, sözler söyleyebilir. Bunlar vehimdir. Kalp bunlara razı olmuyor, kabul etmediğini gösteriyor.

Çözümü, üzerinde durmamaktır. Bu gibi şüpheler, imanın kemaline zarar vermez. Çünkü bu tahayyüldür. Hayal kurma ise hüküm değildir. Her bir meselenin hudutlarının tayin edildiği iman hakikatlerine sığınmak, Kur'an'ın kesin ve sağlam hükümlerine dayanmak gerekir.¹⁴

Meselâ, güneşin bugün batmaması veya yarın doğmaması mümkündür. Bu imkân vaki olmamıştır. Böyle bir vehim bizim güneş hakkındaki kesin bilgimize zarar vermez. Aynen bunun gibi, ahiret olmayacaktır gibi vehimler bizim yakînimizi ve kesin inancımızı sarsmaz.¹⁵

Her bir zerre, vücudunda, sıfatında, geçirdiği ömür içerisinde, sınırsız imkânlar, gayet çok yollar ve cihetler içinde bulunmaktadır. O hadsiz yollar içinden bir yolu takip emesi kendi gücü olamaz. Çünkü o takip ettiği yol, bütün kâinatın düzeni ile alakalıdır. Sadece içini girip çalıştığı organ ile alakalı değildir. Her bir sıfatı da, mahsus bir tarzda ona veriliyor. Ömrü boyunca değiştirdiği sıfat ve haller dahi böyle bir tahsisle veriliyor. Demek bir müreccihin tercihiyle, hikmetli bir yola o sevk ediliyor; gittiği yere uygun sıfatlar ve haller ona giydiriliyor.

Tek başına hareketten çıkıp bir cisme cüz olduğunda, imkânlar ve ihtimaller kat kat artar. Çünkü o cisimde binler tarzda bulunabilir. Bu ihtimallerin arasından doğru netice meydana getiren özel bir vaziyet ona veriliyor. Bu sayede önemli neticeleri ve faydaları o cisimde gerçekleştiriyor.

Sonra, o cisim de daha büyük bir cismin parçası oluyor. İmkân ve ihtimaller daha da artıyor. Sayısız ihtimallerin arasından netice meydana getirecek bir ihtimal tercih ediliyor. Birçok vazifeler gördürülüyor. İç içe cisimlerin her birinde farklı vazifeleri yerine getiriyor. Bir insanın gözüne yerleşen bir zerreyi düşünelim. Gözde, yüzde, başta ve bütün bedendeki işleyişe uyum sağlayacak, vazifesini aksatmadan yerine getirecek. Ancak bir yaratıcının hikmeti ile bunlar yapılabilir.

“İşte, kâinatın mevcudatı kadar değil, belki mevcudatın sıfat ve mürekkebatı adedince imkânat noktasından da Vâcibü'l-Vücudun vücuduna karşı şهادetler geliyor.”¹⁶

Varlık âleminde; imkân, kesret ve infial mertebeleri vardır. İmkân, vücuba; kesret vahdete; infial ise bir faile bakar, iktiza ve istilzam eder.

Her şey kemale doğru koşmaktadır. O kemal noktasına varıncaya kadar hareketini durdurmuyor. Ne zaman hareket biterse o zaman sükûnda oturur. Bundan anlaşılıyor ki, her mevcut bir yukarıdaki kemale doğru koşuyor. Cansızlar bitki, bitkiler hayvan, hayvanlar insan vücuduna parça olmak için koşmaktadır. İnsan da bir kemale koşmaktadır. Ebedi, kararlı, değişmeyen, yok olmayan bir vücuda koşmaktadır. “Öyleyse, bir Vâcib-i Sermedî, Kâmil-i Mutlak var ki, mümkünatın bütün kemâlâtı, Onun nur-u kemâlinin cilvelerine birer gölgedir. Öyleyse, Cenâb-ı Hak zâtında, sıfatında, ef'âlinde kâmil-i mutlaktır.”¹⁷

İhtira delili

İlm-i kelamda kullanılan Allah'ın varlığını ve birliğini ispat delillerinden birisi de ihtira delilidir. İhtira kelimesi tek başına kullanıldığı gibi ihtira ve ibda' şeklinde de kullanılmaktadır. İhtira, kelime olarak, evvelce bilinmeyen bir şeyi keşfetmek, icat etmek şeklinde kullanılmaktadır. Edebiyatta ise, daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış olan tabir ve mazmunları kullanmak şeklinde tarif edilmektedir.

İbda' ise, İzhâr etmek, bir yerden diğer bir yere çıkmak, harika şekilde yaratmak, daha önce hiç benzeri görülmemiş bir şey yapmak manalarında kullanılmaktadır.

Terim olarak ihtira ve ibda' ise, Cenab-ı Hakkın âletsiz, maddesiz, zamansız, mekânsız olarak geçmişte bir benzeri olmayan şeyi yaratması ve icat etmesidir. Yaratmaya temas eden ayetlerin hemen hepsinde bu manalar doğrudan veya dolaylı bir şekilde mevcuttur.

Kadîr-i Zülcelâl'in iki tarzda icadı var:

İhtira ve ibdâ' şeklindeki yaratmasıdır. Yarattığı şeylere hiçten, yoktan vücut veriyor. Ona lazım olan her şeyi de hiçten ve yoktan yaratıp icat ediyor.

İnşa ve sanat ile yaratmasıdır. Hikmetinin mükemmelliğini gösteriyor. Esmâ-i Hüsna'sının cilvelerini ortaya koyuyor. Kâinatta yarattığı unsurlardan bir kısım mevcudatı inşa ediyor. Emirlerine kayıtsız şartsız itaat eden zerrelere "Rezzak" isminin kanunlarına göre onlara gönderiyor ve çalıştırıyor.¹⁸

Sınırsız bir kudret sahibi olan Allah, hem ibda suretinde hem de inşa suretinde yaratıyor. Bir kısım varlıkları yoktan ve hiçten yaratıp var ediyor. Bir kısmını da inşa tarzında yaratıyor. Bu durum, kâinatta cereyan eden umumi bir kanundur. Mesela, her baharda üç yüz binden fazla nevilerin ve hayat sahiplerinin şekillerini, sıfatlarını, keyfiyet ve ahvallerini hiçten ve yoktan var ediyor. Miadını doldurup ömrünü tamamlayanları da şehadet âleminden çekiyor, "Hafiz" isminin harimine alıyor. Ebediyete intikal etmek üzere muhafaza ediyor.

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız. O Rabbiniz ki, yeryüzünü size bir döşek, gökyüzünü bir dam yaptı. Gökten de size bir su indirip onunla türlü meyvelerden ve mahsullerden size rızık çıkardı." ¹⁹

Âyette geçen "Sizi ve sizden öncekileri yaratan..." ifadesinde ihtira deliline işaret vardır. Şöyle ki:

Cenab-ı Hak, şehadet âlemde bulunan her neviye, o nevilerin her ferdine, kendilerine has olmak üzere bir vücut vermiştir. Her varlık hem kendisine özel, hem de müstakil bir vücuda sahiptir. Allah'ın hususi bir eseridir. Cenab-ı Hakkın yaratmasındaki mükemmelliğini gösteren bir sanat harikasıdır. Esmâ-i Hüsna'sına aynalık etmektedir. Hepsisi de sonradan yaratılmışlardır. Teselsül olarak da ifade edilen sonsuza doğru uzanıp giden bir fert ve nevi yoktur. Çünkü teselsül aklen ve dinen mümkün değildir. Öyleyse hepsi imkân dairesinin sınırları içindedir ve yaratılmışlardır.

Şu gördüğümüz âlemde meydana gelen değişmeler, ibda' veya inşa tarzındaki yaratılışlar, bunların hadis olduğunu, sonradan yaratıldığını gösteriyor. O halde şu âlemde yaratılan hiçbir şey ezeli değildir.

Bitkiler ve hayvanlar âlemi ile meşgul olanlar, bu sahanın uzmanları, bu nevilerin sayısının iki yüz bine ulaştığını ifade ediyorlar. Bu nevilerin her birisinin birer evvel babaları, insan nev'indeki gibi "âdem" babaları vardır. Bu evvel babaların hepsi de kudret-i İlahiye tarafından meydana getirilip yaratılmışlardır. En nihayeti de bir oğulda bitecektir.

Şuursuz, her şeye hükmü geçen nafiz bir iradesi olmayan tabii sebeplerin bunları icat etmesi aklen kabul edilemez. Onların böyle bir kabiliyeti mümkün değildir. Çünkü her varlık garip nakışlar harikulade sanat güzellikleri taşımaktadır. Her varlıktan bütün kâinatın düzenine uzanan atkı ipleri vardır. Bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutamayan bunları var edemez. Bunlar da, yaratıcılarının varlığının vacip olduğuna kati bir şekilde şahadet ederler.²⁰

Allah'ın varlığı

Bütün varlıklar Allah'ın harika sanatıdır. İnsanın ise bu varlıklar arasında müstesna bir yeri vardır. Yüksek bir cevhere ve mükerrem bir mahiyete sahiptir. İnsanın kastı ve dikkati daima hakkı aramaktadır. Vicdanı da insanı tek ve yekta olan yaratıcıya götürmektedir. Dış etkenlerden ve telkinlerden uzak durabilen bir insan, vicdanını dinlediği takdirde, ebede ve ebedi olan zattan başkasına razı olmadığını görecektir.

Hal böyle olduğu halde, maddenin peşine takılarak, maddenin ezeli olduğunu düşünerek dalalet ve küfre düşenlerin durumunu nasıl edeceğiz?

Maddenin ezeliyetini kabul etmek, hiç bir akli ve mantıki delile dayanmıyor. Sadece sathi ve dikkatsiz bir bakış sebebiyle böyle bir kanaate sürükleniyorlar. İnsan yüksek bir cevhere sahiptir. Daima hakkı aramaktadır. Bazen dikkatsiz bir bakışla batıl bakıyor. Batıl davetsiz olarak zihnine geliyor. Bu araştırmamanın, derinlemesine düşünmemenin bir sonucudur. Âlemdeki cereyan eden nizamdan gaflet etmesinin sonucudur. O garip nakışları, muazzam sanatlı varlıkları şuursuz ve donmuş maddenin meydana getirmesi asla mümkün değildir. Ancak bir gaflet eseri olarak kabul etmektedirler.

Harika sanat eserleri ile süslü bir eve giren adam, ev sahibini görmediği için o süslü eşyayı, harika sanat eserlerini

tesadüfe isnat etmesi gibi bir şeydir. Şu âlemde her şey birçok hikmet taşımaktadır. Çok yönlü faydalar barındırmaktadır. Sonsuz bir kudretin ve ilmin tecellisi görünmektedir. Bütün bu şahadetleri, sathi bir bakışa, bir gaflete feda etmek mümkün değildir.²¹

Kâinata konulan bütün kanunlar, Allah'ın ihtiyar ve iradesi ile konulmuştur. Bütün kanunların sahibi odur. Hakiki illet, Allah'ın yaratmasıdır. Aynasını gece vakti gökyüzüne doğru döndürüp tutan adam, bütün gökyüzünü yıldızları ile birlikte aynasında görecek. Gökyüzünü, yüksekliği ile birlikte yıldızları ve nakışları ile aynanın içine girdiren illet, aynanın yüzüne sürülen ve bir boya olan sır olduğu kanaatine varılabilir mi? Gökyüzünü direksiz durduran, yıldızlar ile süsleyen, bir şehrayin gibi düzenleyen güç, aynaya sürülen boyadır denilebilir mi? Sadece aynaya bakan insan böyle bir sathi bakış göstermektedir.

Ramazan ayının hilalini gözetleyen bir adamın, kaşından gözünün önüne kıvrılan bir beyaz kılı görüp, onu hilal zannedip, ayı gördüm demesi gibi bir sathi bakıştır bu. Sanatın arkasında sanatkârın gücü ve hikmeti vardır. Bunu göremeyen kimse, sanatın meydana gelmesini ya sebeplere veya tesadüflere verecektir. Böyle bir bakışın kıymet-i harbiyesi yoktur.

Vehmi bir emirden ibaret olan cazibe ve dafia (çekim ve itme) kanunlarının, dünya ve bütün yıldızların muntazam hareket ve tedbirlerine müessir illet ve yaratıcı olması kabul edilebilir mi? Elbette edilemez. Sebep olmak ayrı şey, illet olmak ayrı şeydir.²² Mucize ve kerametlerle zaman zaman bu kanunlar yırtılabilmektedir. Müessir kudret sahibi olan Allah, özel olarak bazı kullarına bunları yırtmak sureti ile asıl kudret sahibinin kendisi olduğunu, sebeplerin birer perdeden ibaret olduğunu göstermektedir.

Zerrelerin ve atomların hareketi ile eşya ve varlıkların tesadüf eseri olarak teşekkül etmesini vehmetmek, Allah'ı ve onun gücünü inkâr etmekten doğan bir ızdırar halidir. Müşteri ve alıcı gözü ile bakıldığı takdirde bunların batıl olduğu ortaya çıkacaktır. Nitekim ilim ve araştırmalar da böyle bir düşüncenin muhaliyetini ortaya koymuştur.

Madde denilen şeyin suret ve şekilleri sürekli değişmekte ve yenilenmekte olduğundan geçici hareketlerden kendini kurtaramıyor. Bu durum, onların sonradan yaratıldıklarını ortaya koymaktadır. Kalam terimi ile "hudus'u" muhakkaktır.

Ezeliyet sıfatını, Allah'ın ezeli olmasını ve bütün kemal sıfatlarla muttasıf olmasını zihinlerine sığdıramayanlar, her cihetten ezeliyeti muhal ve mümteni olan maddeye ezeliyet verip onu ilah konumuna çıkarmaktadır. Bu, hayret edilecek bir durumdur. Her bir zerreyi bütün ihtimalleri düşünerek bir noktaya yerleştiren Allah'ın hikmet ve kudretini görmeyip, bir zerreinin bütün bu ihtimalleri kendisinin düşünüp yapmasını kabul etmek dünyada olabilecek en batıl ve yanlış bir düşüncedir. Bunun için Allah, Lokman Suresinin 13. Ayetinde şirki en büyük zulüm olarak vasıflandırmaktadır.

Eğer kâinatta tek bir yaratıcının varlığı kabul edilmezse bir anda sonsuz ilahların varlığı kabul edilmek durumundadır. Aynı zamanda bunların her biri diğerine zıt, hem de hepsi birbirinin misli olması lazım gelir. Yani her biri diğerlerinin hepsine hâkim olacak, aynı zamanda da mahkûm olacak. Her birisi bütün kâinatta müstakil olarak tasarrufta bulunacak, hem de diğerleri ile uyumlu olacak. Akıl bunu asla kabul edemez. Her bir varlık eczasını kâinattan alıyor. Bütün kâinata hükmedemeyen o varlığın ilahı olamaz. Süleymaniyenin yapımı Mimar Sinan'a verilmediği takdirde her taşını bir Mimar Sinan olarak kabul etmek mecburiyeti ortaya çıkar. Bunu da akıl kabul etmez.²³

İman, insanı yaratıcısına nibet eder. Bu noktada bütün varlıklar birbiri ile alakalıdır. Namazda, "ancak sana ibadet ederiz."²⁴ Diyen bir kul şunu ifade etmektedir: Biz ifadesinden bir cemaat fikri doğmaktadır. Yeryüzü bir mescit, bütün varlıklar halka halka saflarda dizilmişler, bir olan rablerine ancak sana ibadet ederiz diyorlar. Sadece inkâr edenler bu halkanın dışında kalıyorlar. Kelime-i tevhidi söyleyen insan da bunu yapıyor. Bütün kâinatla birlikte saf tutup rabbinin birliğine şahitlik ediyorlar. Peygamber Efendimiz (a.s.m.) merkeze konulduğu zaman ondan önceki bütün peygamberler, ondan sonraki bütün evliya, asfiya ve mü'minler bu safta yerlerini alıp rablerinin birliğini ilan ediyorlar. Bu kubbe-i minayı sadaları ile dolduruyorlar. Bütün kâinatı velveleye getiriyorlar.²⁵

Allah'ın Samediyeti

Samed kelimesi, İhlas Suresi'nin ikinci ayetinde geçmektedir. Allah'ın hiçbir kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmadığı halde her şeyin kendisine muhtaç olması manasında kullanılmaktadır.

Kelime olarak da pek yüksek, âlî ve daim, içinde hiçbir boşluk olmayan dolu, fikrine itimat edilen kavmin ulu kimsesi manalarında kullanılmaktadır.

Zerrelerden kürelere, nakışlardan güneşlere kadar, bütün varlıkların kendisinden hiç ayrılmayan bir özelliği acizlik ve zayıflığıdır. Varlıklar bu acizlik ve zayıflık diliyle bir kadir-i mutlakın varlığına şahitlik ederler. Mahlûkâtın tamamında bu acizlik ve zayıflık vardır. Kendi kendilerine yeterli değillerdir. Bir sonsuz kudret sahibine muhtaçtırlar. Bir saniye, bir an bile o kudretin haricinde kalmaları mümkün değildir.

Bütün varlıklar, bir acizlik ve fakirlik içinde olmasına rağmen umumi nizamı bozmuyorlar. Yüklenmiş oldukları çok önemli vazifeleri harika bir şekilde yapıyorlar. Yanılmadan, şaşırmadan yerine getiriyorlar. Bu durum, bir yaratıcının varlığına ve birliğine delalet etmektedir. Kör birisinin İstanbul gibi bir şehirde, her yere ulaşması, her fabrikaya girip çıkması, ulaştığı her yerin yapılması gereken her türlü işini eksiksiz ve aksatmadan yapması, ona kılavuzluk eden ve her türlü işi yapabilen bir rehberinin olduğunu göstermektedir.

Bütün varlıkların bu kadar acizlik ve zayıflık içinde oldukları halde bu kadar ağır sorumlulukları yerine getiriyorlar. Bir an bile işlerini aksatmıyorlar. Mükemmel ve harika bir surette vazifelerini yapıyorlar. Böylesine bir acizlik ve fakirlik içinde olmalarına rağmen şu kâinattaki kurulu nizamı aksatmıyorlar, bozmuyorlar, yanılmıyorlar. Bu da gösteriyor ki bunları idare eden Zat-ı Zülcelal her şeyin yaratıcısıdır. Her şeyin dizgini onun elindedir. Her şeyin anahtarı onun yanındadır. Her şey ve her varlık her an ona muhtaçtır. Onun kudreti ve iradesi altında hareket edip çalışıyorlar. Onun ise hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.²⁶

Kâinatın bütün zerreleri tek tek ve toplu olarak, hikmetle iş yapan bir yaratıcıya şehadet ediyorlar. Hal dili ile ona hamd ve şükrediyorlar. Biz de hamd ve şükrediyoruz. Kâinatın bu tılsımını açan ve ayetlerini keşfeden Peygamber Efendimiz Muhammed'e aleyhissalâtü vesselam binlerce salat ve selam ediyoruz.

Küfrün temelinde cehalet sarhoşluğu vardır. Bir Kadir-i Mutlak'a veremediği ve vermek istemediği yükleri, her bir zerreye yüklemektedir. Bu durum ise sayısız muhalleri ihtiva etmektedir. Bu kadar ince sanatları bir zerreinin tek başına yapması binler muhali içinde barındırmaktadır.

Bir kâse toprağa bin çeşit bitkinin tohumlarını eksek, onları hiç şaşırmadan yetiştirecektir. Bu durum, bir olan ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu Allah'a havale edilmezse o bir kâse toprakta binlerce fabrikanın bulunmasını tevehhüm etmek gerekir. O bir kâse toprağın binlerce sanat inceliklerini bilip icra etmesini tevehhüm etmek demektir. Bundan daha muhal bir düşünce olamaz.

Bir hava zerresini düşünelim. Bütün bitkilerde, çiçekler ve meyvelerde vazife yapmaktadır. Eğer, bir emir ve irade altında bunları yapmıyorlarsa, girdiği her bünyenin bütün organlarını, işleyişini, teşekkül ve gelişmesini bilmesi lazımdır. Çünkü bu faaliyetleri aksatmadan yapıyor. Böyle bir bilginin bir zerrede bulunmasını ancak bir kâfir itikat edebilir.

Bir meyve, bir ağacın küçültülmüş bir meyvesidir. İçindeki çekirdek ise o ağacın amel defteridir. O ağacın hayat programı o çekirdekte yazılıdır. Bu itibarla, o çekirdek, o ağacın tamamına, nev'ine, yeryüzündeki bütün ağaçlara bakmaktadır. O çekirdekteki manevi büyük sanat yeryüzü büyüklüğündedir. Onu bu şekilde yapan, bina eden, dünyayı ve küreleri yapıp bina edenden başkası olamaz. Bütün bunları inkâr eden, kalbinde böyle bir inkârı taşıyan akıl ve zekâ iddiasında bulunabilir mi? Bundan daha büyük bir ahmaklık olabilir mi?²⁷

Allah'ın sıfatları

Allah'a iman etmek, onun zatı ile birlikte sıfatlarını bilip o şekilde inanmak demektir. Zatı ile sıfatları birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Ancak doğrudan zatını idrak etmemiz mümkün olmadığı için sıfatlarını anlamak sureti ile o sıfatların sahibini anlayabiliriz.

Göz ve aklın da belli bir sınırı vardır, sınırsız değillerdir. Sınırlı bir göz ve akıl ile sınırsız olan Allah'ın zatını anlamak imkân haricidir.

O zaman Allah nasıl anlaşılacak ve Allah'a nasıl iman edilecek? Bize verilen sıfatların küçük ölçeklerine bakarak o sınırsız sıfatları anlamaya çalışacağız. Biz Allah'ı, sıfatlarının tecellileri ile bilip iman etmek durumundayız. Sıfatlarını anlayarak varlığını bilebiliriz.

“Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, eşyayı hakkıyla bilen ve her şeyden haberdar olandır.”²⁸

Ziya Paşa bu durumu gayet veciz bir şekilde şöyle ifade etmektedir:

“İdrak-i meali bu küçük akla gerekmez
Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez”

Allah'ın sıfatları, zatî ve sübûtî sıfatlar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Allah'ın Zati Sıfatları

Allah'ın zati sıfatları, sadece kendi zatına özeldir. Başkalarında bulunmaz ve zatından ise asla ayrılmaz. Bu sıfatlar şunlardır:

a. Vücut: Allah'ın var olmasıdır. Varlığının kendisinden ve vacip olmasıdır. Var olmak için başka birisine ihtiyacı olmamasıdır.

b. Kıdem: Allah'ın varlığının başlangıcı yoktur. Hiçbir şey yok iken o var idi.

c. Beka: Allah'ın varlığının sonu yoktur. O bakidir.

d. Vahdaniyet: Allah'ın bir ve tek olmasıdır. Eşi, ortağı ve benzeri yoktur.

e. Muhalefetün lil havadis: Sonradan olan hiçbir varlığa benzemez.

f. Kıyam bi nefsihi: Varlığı kendisindedir. Başka birisine ihtiyacı yoktur.

Allah'ın Sübûtî Sıfatları

Allah'ın sübûtî sıfatları, kendisinde sınırsız ve sonsuzdur. Ancak sınırlı bir şekilde bu sıfatların varlıklarda numuneleri vardır. Bu sınırlı ölçeklerle onun sınırsız sıfatları anlaşılacaktır. Allah'ın insanlara ihsan ettiği “emanet”in²⁹ bir manası da insana verilen enaniyet ve sahiplik duygusudur. Rububiyeti anlamak üzere bir ölçü birimi olarak verilmiştir. İnsana verilen enaniyet yani benlik ve sahiplik duygusunun mahiyeti vehmidir. Sahipliği ve malikiyeti hayalidir. Varlığı bir şeyi tamamıyla yüklenmeye kâfi değildir. Ancak özelliği ısı ölçen bir alet gibidir. Varlığı vacip olan Allah'ın rububiyetini, her şeyi kuşatan sınırsız sıfatlarını anlayıp bilmek için bir ölçü vazifesini görüyor. Eğer insan benliğine böyle bir ölçü birimi nazarıyla bakarsa, kendisinde bulunan bu küçük ölçeklere bakarak Allah'ın kâinattaki sonsuz tasarrufunu, sıfatlarını anlar.³⁰

a. Hayat: Allah'ın hayat sahibi ve diri olmasıdır. Hayatının başlangıcı ve sonu yoktur. Varlıkların hayatını yaratan odur. Bizim için var olan, hayatın zıddı olarak bilinen ölüm, onun için yoktur. Yarattığı varlıklara da hayat vermiştir, ancak bu hayat sonlu ve sınırlıdır.

b. İlim: Olmuş ve olacak her şeyi bilmesidir. Onun ilmi sınırsız ve sonsuzdur. İlminde artma ve eksilme olmaz. Geçmişte ve gelecekte olmuş veya olacak olan şeyleri bilir. Onda cehalet, unutma ve gaflet olmaz. Varlıkların ilimleri ise sınırlıdır, cehalet, gaflet ve unutma vardır.

c. Semî': Allah'ın her şeyi işitmesidir. Allah, gizli ve açık her şeyi işitir. Bizim işitmemizdeki gibi işitme organına ihtiyacı yoktur. Uzak, yakın, gizli, açık her şeyi işitir. Kimsenin duymayacağı şekildeki içimizden seslendirdiğimizi, hayalimizden geçirdiklerimizi bile işitir. Aynı anda bütün varlıkların seslerini işitir. Biri diğerine mani olmaz. Varlıkların işitmesi ise sınırlıdır.

d. Basar: Allah'ın her şeyi görmesidir. Bizim gibi görme vasıtalarına ihtiyacı olmadan görür. Açık, gizli, aydınlık, karanlık, uzak, yakın fark etmez hepsini görür. Bütün varlıkları aynı anda görür. Biri diğerine mani olmaz. Varlıkların görmesi ise sınırlıdır.

e. İrade: Dilemesidir. Meydana gelecek her şeyi, kendi hür iradesi ile dilemesidir. İradesinde hürdür. Hiçbir sınırlama yoktur. Kâinata cereyan eden olayların tamamı Allah'ın iradesiyle gerçekleşir. O'nun iradesi olmadan hiçbir şey meydana gelemez. O dilediğini yapar ve yapmaya gücü yeter. Mülkün sahibi odur, mülkünde dilediğini yapar. Kulların iradesi ise, Allah'ın imkân ve güç verdiği kadarı ile sınırlıdır.

f. Kudret: Allah'ın her şeye gücü yeter. Onun gücü sınırsızdır. Gücü, kendisindedir. Bir başkasının gücüne ihtiyacı yoktur. Gücünün sınırı yoktur. Onun gücü karşısında, az, çok, büyük, küçük, gizli, açık, uzak, yakın farkı yoktur. Varlıkların güç ve kudreti ise sınırlıdır.

g. Kelam: Allah'ın konuşmasıdır. Sese, harfe, konuşma organlarına ihtiyacı olmaksızın konuşmasıdır. Bizim konuşmamız gibi vasıtalara ihtiyacı yoktur.

h. Tekvin: Allah'ın istediğini, dilediği şekilde yaratmasıdır. Yaratma konusunda hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Dilediğini dilediği şekilde yaratır. Büyük, küçük, az, çok fark etmez. Yaratmasının sınırı yoktur, yaratırken sebeplere ve bir şeye ihtiyacı da yoktur. Dilediğini dilediği şekilde yaratır. İnsanlar da bazı şeyleri yapabilir, ancak onlar var olanları bir araya getirerek yapabilir. Yapabildikleri de sınırlıdır.

Allah'ın sıfatları, zatından kesinlikle ayrılmazlar. Ondandırılması düşünülemez. Burada Bediüzzaman'ın kudret sıfatı ile ilgili bir tahliline bakacağız. Kudret özelinde yapılan bu tahlil bütün sıfatlar için bir misal olarak ifade edilecektir.

Allah'ın kudret sıfatı zatından ayrılmayan, zatında bulunması vacip olan bir sıfattır. Kudret zatına vacip ise kudretin zıddı olan acizlik o Zâta karışamaz ve müdahale edemez. Bir zat hem sonsuz bir kudret sahibi, hem de âciz olamaz. O zaman cem-i zıddeyn, yani iki zıddın aynı anda, aynı zatta bulunması düşünülmüş olur ki bu mümkün değildir. 31

Madem âcizlik Cenab-ı Hakka arız olamaz, O'nun zaruri lazımı olan kudrete acizlik karışamaz. Madem kudretin içine acizlik giremez, o zaman gayet bedihi olarak anlaşılır ki, Cenab-ı Hakkın kudretinde mertebeler olamaz. Çünkü bir şeydeki varlık mertebeleri, o şeyin zıtlarının ona dâhil olup karışması ile meydana gelirler. Sıcaklıktaki mertebeler, soğğun ona karışması ile ortaya çıkmaktadır. Güzellikteki dereceler, çirkinliğin ona karışması ile meydana gelmektedirler.

Ancak mümkün varlıklarda, hakiki ve tabii olarak lüzum-u zâti, yani bir şeyin bizzat kendisinde zorunlu olarak, doğal bir şekilde bulunan ve ondan ayrılması düşünülemeyen bir varlığı olmadığından zıtlar birbiri içine girebilmiştir. Zıtların karışmasından dolayı da mertebeler meydana gelmiştir. Bundan da "ihtilafât" ve "tagayyürât-ı âlem" neşet etmiştir.

"Mademki Cenab-ı Hakkın kudretinde mertebeler yoktur, o zaman "maktûrât"ın da kudrete nisbetleri bir olur. En büyük ve en küçük müsavi olur, zerrelere yıldızlara emsal olurlar. "Bütün haşr-i beşer bir tek nefsin ihyâsı gibi, bir baharın icadı bir tek çiçeğin sun'u gibi o kudrete kolay gelir."32

Allah'ın isimleri

"En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimlerle dua edin..."33

Kur'an-ı Kerimin birçok ayetinde bu güzel isimler geçmektedir. Birçok ayetin sonları bunlarla örülüdür. Ayrıca bazı hadislerde de Allah'ın doksan dokuz isminden haber verilmektedir.34 Bu isimlerden her biri bir veya birkaç sığata delalet etmektedir. Bunlar ancak Kur'an ve sünnet esas alınarak belirlenebilir. Mesela Alîm ismi, ilim sıfatına, Kadîr ismi kudret sıfatına, Rahman ismi rahmet sıfatına delalet etmektedir.

Rahman ismi, hem isimdir, hem de sıfat. Onun için Rahman ismi Allah'tan başkasına nispet edilmez. Ancak o isimden merhamet ve rahmet doğar. Allah'ın isimlerinin bu şekilde birer de sıfatları vardır. Rahman ismi, kulların iradesine

bakmaksızın merhamet eder. Yarattığı her varlığa onların iradesi dışında merhamet eder, ihsanlarda bulunur. Rahim sıfatı ise, cüz'î iradesi ile doğru tercihte bulunanlara ahirette ikram ve ihsanda bulunacağını müjdeler.

Allah ismi, Cenâb-ı Hakk'ın has ismidir. Bu itibarla diğer isimlerin ifade ettiği bütün güzel vasıfları ve İlâhî sıfatları içine alır. Diğer isimler ise, yalnız kendi manalarına delâlet ederler. Bu bakımdan Allah isminin yerini hiçbir isim tutamaz.³⁵ Bu isim, Allah'tan başkasına mecazen dahi olsa verilemez. Diğer isimlerinden bazılarının, Allah'tan başkasına isim olarak verilmesi caizdir.

Allah ismi, tevhit kelimesinde nefiyden (olumsuzluk eki) sonra sıfatlarla birlikte düşünülür. Bu durumda Esmâ-i Hüsnâ adedince kelimeleri ihtiva etmiş olur. Tevhit kelimesi bir kelam iken binler kelam olur. Lâ hâlîka illâllah, lâ fâtıra, lâ râzîka, lâ kayyûme illâllah gibi... Manen terakki etmiş bir kimse, tevhit kelimesini söylediği zaman içindeki binlerce kelamı da söylemiş oluyor.³⁶

Kâinat, içinde barındırdığı bütün varlıkları ile beraber çok büyük bir merhamete mazhurdur. Bu merhamet, rahmet, hikmetle yaratılma, inayet ve ikramla beslenme gibi sıfatları içinde barındırmaktadır. Bu sıfatların mevsufu ise ancak bir Rahman ve Rahim olur. Çünkü sıfat mevsufsuz olamaz.³⁷

Bediüzzaman, Allah'ın isim ve sıfatlarının, müsemma ve mevsufundan ayıramayacağını, ayrı düşünemeyeceğini açık bir şekilde ifade etmektedir. Bazı sapık fırkaların iddia ettiği gibi isim ve müsemmanın farklı iki varlık gibi düşünülmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. Kâinatta var olan bütün kemâlât, kemal sıfatı ile muttasıf bir zâtın varlığını gösterir. Bütün güzellikler bir Cemîl-i Zülcelali işaret eder. Mahlûkattaki sıfatlar onun sıfatlarının tecellileridir.³⁸

Bunu şöyle bir misalle açıklamaktadır.

Muhteşem, harika sanatlarla müzeyyen bir saray bir ustalığa, bir dülgerlik sanatına delalet eder. Eserdeki mükemmellik, fiilin kemalinden meydana gelir. Bir fiil olan mükemmel dülgerlik ve nakkaşlık, mükemmel bir ustaya, bir mühendise, "nakkâş" ve "musavvir" gibi unvan ve isimleriyle delalet eder. Mükemmel olan o isimler, ustanın ve nakkaşın sanatkârane sıfatına delalet ederler. Sıfatın kemali, ustanın kabiliyet ve istidadının kemaline delalet eder. "Ve o kemâl-i istidat ve kabiliyet, bizzarure, o ustanın kemâl-i zâtına ve ulviyet-i mahiyetine delâlet eder."³⁹

Şu muhteşem kâinata başını kaldırıp bakan her insan "Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık." (Hicr, 18/85) ayetinin ihtişamını gözleri ile görecek ve aklı ile hissedecektir.

Her canlı, Allah'ın çok isim ve sıfatlarının tecellisine mazhurdur. Vücuda geldiğinde "Bâri" isminin cilvesine; teşekkülünde "Musavvir" sıfatının cilvesine; gıdalandığı zaman "Rezzak" isminin cilvesine; hastalıktan şifa bulduğunda, "Şâfi" isminin tecellisine mazhurdur. Etkileme bakımından birbirini destekler, dayanışma içindedir, ancak her varlıkta farklı şekilde etkileri vardır. Bu sıfat ve isimlerin hedefleri bir olduğundan müsemmaları da birdir.⁴⁰

Kur'an-ı Kerimin birçok ayetinde Allah kendini "ism-i tafdil" sığası ile tanıtmaktadır. Mesela, "Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!"⁴¹ Bu şekildeki tanıtmalardan sıfatlarının ortakları olduğu şeklinde bir anlayış çıkmaz, çıkmamalı. Sebebini de, Bediüzzaman şu şekilde ifade etmektedir.

Cenâb-ı Hakk'ın "A'lem, Ekber, Erham, Ahsen" gibi isim, sıfat ve fiillerinde kullanılan ism-i tafdil, tevhit anlayışına noksanlık getirecek bir durum değildir. Çünkü buralarda Allah'a ortak olacak bir "mevsuftan" bahsedilmemektedir. Bu tardaki ifadeler, "İzzet-i İlâhiyeye" zıt değildir. Çünkü bu gibi ifadelerde Allah'ın sıfatları ile mahlûkatının sıfatlarını mukayese ve karşılaştırma maksadı yoktur. Kullarındaki cüz'î sıfatlarla Allah'ın sıfatlarını karşılaştırıp, Allah'ın sıfatlarını kullarinkine üstün tutma gibi bir mana anlaşılabilir. Mahlûkattaki kemâlât, Allah'ın onlara bir ihsandır, küçük bir gölgedir. Allah'ın sıfatları ile tartılma hakkı ve imkânı yoktur.⁴²

Yaratıcı sıfatının mahlûkata bakan değişik mertebeleri vardır. Her varlığa ayrı bir yaratma ile tecelli etmektedir. Buna göre her varlığı, kendisine verilecek olan yaratma özelliğinin en güzelinde yarattığını ifade etmektedir. İhtimaller içinden en güzeli ile yaratmaktadır. Varlıkların nevelerine bakmakta ve onları en güzel şekilde yaratmaktadır.

Zahiri nazara göre Allah, yaratmasına perdeler koymuştur. Şu şahadet âleminde “Hakîm” isminin gereği olarak her şey bir sebebe bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu durum yaratmanın bize bakan yönüdür. Hâlbuki Allah’ın yaratması bunun daha ötesinde ve daha güzeldir. “İşte, ehadiyet sırrıyla, doğrudan doğruya olan ihsanı ve icadı ve kibriyâsı ise, vesait ve esbabın mezâhiriyle görünen âsâr-ı ihsanından ve icat ve kibriyâsından daha büyük, daha güzel, daha yüksektir demektir.”⁴³

İsim ve müsemma

Kelam âlimleri tarafından tartışma konusu edilen şeylerden birisi de isim ve müsemma alakasıdır. Kelam uleması arasında meydana gelen teknik tartışmalara mümkün olduğu kadar girmemeye gayret gösteriyoruz. Çünkü burada asıl maksadımız, Bediuzzaman Said Nursi’nin konuya nasıl baktığını, ne şekilde yaklaştığını ifade etmeye çalışmaktır.

İsim, bir hakikate delâlet eden lafız; müsemma bu hakikatin kendisi olarak ifade edilmiştir. Müsemmanın zihnî veya haricî vücudu olan bir varlık olması fark etmiyor. İsim olan kelime, müsemmayı ifade ediyor. “Âdem” lafzı bir isimdir. Bu kelimeyi, insanlığın atası olan ve harici bir vücudu bulunan ilk insanı, Âdem’i (a.s.) ifade etmek için kullanıyoruz. Zihnimizde onu ifade ediyor.

Kur’ân-ı Kerîm’de, “Âdem’e bütün isimleri öğretti”⁴⁴ şeklinde ifade edilen “isimler”den maksat ise, kemalâtın çekirdeklerini içinde barındıran, dünyanın imar ve inşasını sağlayacak olan istidat ve kabiliyetleri ona vermiştir. Bütün varlıkları kapsayacak bir vicdan ve hissiyatı ona ihsan etmiştir. En büyük terakki ve üstünlüğün ilim ile olabileceğini göstermiştir. Eşyanın hakikatini ve mahiyetini ona öğretmiş, eşya ile Esmâ-i Hüsna’sı arasındaki alaka ve münasebetleri göstermiştir.⁴⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de tesmiye mastarından türemiş olarak, “ism”, “esma” veya “semy” kelimeleri yetmiş bir yerde geçmektedir.

İsimler, müsemmayı tanımaya ve anlamaya yardımcı olurlar. İsim, medlûlü (delalet ettiği şeyi) anlatma manasında kullanılmaktadır. Burada, harflere veya kelimelere dökülen lafzı tartışma konusu etmiyoruz. Lafzın delalet ettiği müsemmayı hedefliyoruz. Kelimenin yapısını, köklerini, müstaklarını tartışmak asıl hedef değildir. Nitekim Ebû Mansur el-Mâtürîdî’ye göre de isimler, yani “Esmâ-i Hüsna” Allah’ın zâtına delâlet eden ve medlûlü hatırlatan vasıtalar olarak kabul edilmektedir. Bu manaya göre isim ve müsemma aynıdır. Burada kastedilen, harflerin dizilmesinden meydana gelen söz değil, onun ifade ettiği müsemma kastediliyor.

Biz manaları kelimelerle düşünür ve anlarız. Mesela, “fazilet” kelimesi zihnimizde bir manayı ifade eder. O manayı bu kelime ile düşünür ve anlarız. “Fazilet” kelimesini kaldırdığımız zaman onun müsemması olan manayı da düşüneyiz ve anlayamayız. Yani müsemmayı anlamının yolu onları ifade eden isimlerden geçmektedir. O isimler olmadan müsemma anlaşılabilir.

Allah hakkında bilgi sahibi olmanın yolu, O’nun isim ve sıfatlarını doğru anlamaktan geçmektedir. Bunun dışında başka bir yolu da yoktur. Kur’ân-ı Kerim de bu yolu izlemektedir. “En güzel isimler Allah’ındır. O’na o güzel isimleriyle dua edin ve O’nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır.”⁴⁶

Bediuzzaman olaya nasıl bakıyor?

O da, isim ve müsemma konusunda bu Kur’anî yolu takip etmektedir. Esmâ-i Hüsna’nın şumulünden, bütün mevcudatı ihata ettiğinden, bütün mevcudatta hükümran olduğundan bahsetmektedir. Birkaç misal aktaralım.

Bir mikroba tecelli eden isim, kâinatın hepsini için alan isimle müsemması bakımından aynıdır. Mesela, “Alîm” ismi, bir zerreye, bir mikroba tecelli ettiği gibi bütün kâinata da tecelli etmektedir. Müsemma her ikisinde de aynıdır. “Halik” ismi bir zerreye nasıl tecelli ediyorsa, bütün kâinata da aynı müsemmadan tecelli ediyor. Her iki ismin müsemması da aynıdır. Yani bütün Esmâ-i Hüsna’nın müsemmaları tektir. En küçük şeye tecelli eden isimlerle bütün kâinata tecelli eden isimler aynıdır, müsemmaları da aynıdır. Hepsinin müsemmaları bir tek zâttır.⁴⁷

Bir arı, “kûn” emrine imtisal ederek istenilen şekli aldığı gibi, aynı emirle herhangi bir varlık da istenilen şekli alır, irade edilen vaziyete girer.⁴⁸

Her varlık, bütün mahlûkatı kendi yaratıcısının eseri olarak görür. Çünkü yaratma sıfatının müsemması tektir. Bütün eserler ancak onun eseridir. Bütün icat fiileri ona aittir. Kendisinde tecelli eden isimler, bütün kâinata da tecelli etmektedir. Hepsinin müsemması birdir. Bu, Allah’ın birliğine açılan büyük bir penceredir.

Her varlık, bütün kâinatın küçük bir çekirdeğidir. Kâinat ağacının meyvesidir. Çekirdeği ve meyveyi kim icat etmişse bütün kâinatı da o icat etmiştir. Meyvenin mucidi ağacın da mucididir. Çünkü müsemmaları birdir. İcat fiili, bütün kâinatı kuşatmaktadır. Zerrelere güneşlere kadar şumulü vardır. Bir meyve ve çekirdekte görülen icat fiili, külli bir kanunun ucudur. İcat fiilinin bağlandığı müsemma tektir.

Bir sineği icat eden Zât, bütün sinekleri icat eden Zât olabilir. Çünkü icat fiilinin müsemması odur. Bir zerreyi tahrik edip döndüren kim ise bütün kâinatı tahrik edip döndüren de odur. Çünkü fiilin müsemması tek ve ayındır.

Kâinata tecelli eden her bir isim, bütün isimleri kendi müsemmasına verir. Çünkü bütün isimlerin müsemması tektir. Bütün isimler onun unvanlarıdır. Hepsini içiçe birbirinin eserini tekmiil edip tamamlıyor.

Meselâ, Muhyî (hayatı yaratan) ismi bir varlığa tecelli ettiği dakikada, “Hakîm” ismi, aynı anda tecelli ediyor ve hikmetle tanzim ediyor. “Kerim” ismi, aynı anda tezyin ediyor. “Rahîm” ismi aynı anda tecelli edip, şefkatle ihtiyaçlarını hazır ediyor. “Rezzak” ismi aynı anda tecelli ediyor, maddi ve manevi rızıklarını ummadığı yerden veriyor. Daha birçok isim bu şekilde tecelli ediyor. Demek, Muhyî kimin ismi ise, bütün isimler de onundur. Hepsinin müsemması birdir.

Kısaca, her bir isim bütün isimleri mevsufuna verir; her fiil ve eser, bütün fiil ve eserleri kendi failine ve müessirine verir. Bütün isim, fiil ve eserlerin üzerine vahdaniyetin mührünü vurur.⁴⁹

Allah’ın isimleri tevkifidir. Allah tarafından veya Peygamber Efendimiz aleyhissalâtu vesselam tarafından neler bildirilmiş odur.

Her şeyi terbiye ve tedbir eden Rabbanî fiiller perdesinin arkasında esma-i ilahiyenin cilveleri hissediliyor. Cemalî ve celalî tecellilerin arkasında sıfat-ı seb’anın (yedi zatî sıfatlarının) hakkalyakîn derecesinde vücutları ve tahakkukları anlaşılıyor. Güzel ve manidar bir kitap, yazmak fiilini; güzel yazmak, yazıcı nâmını; yazıcı unvanı, kitabet sanatını ve sıfatını; sanat ve sıfatlar, onunla muttasıf bir zatı istilzam eder. Fâilsiz bir fiil, mevsufsuz bir sıfat, müsemmasız bir isim mümkün değildir.⁵⁰

Bütün zîruh mahlûkatını konuşuran ve konuşmalarını bilen elbette kendisi de o konuşmalara müdahale edecek, etmesi rububiyetin gereğidir.

Kâinatı baştanbaşa hadsiz masraflarla harikalar içinde yaratan ve binler diller ile söyleten elbette kendini tanıtacaktır.

Varlıkların en seçkini, aynı zamanda en muhtacı olan insanların münacatlarına ve şükürlerine fiilen cevap verip mukabele ettiği gibi kelamıyla da mukabele edecektir.

İlim ve hayatın zaruri bir gereği olan konuşma sıfatı ihatalı bir ilmi ve devamlı bir hayatı taşıyan zatta sermedi bir surette bulunur.

Allah katında en sevimli varlık insandır. En çok endişeli varlık da insandır. Özellikle gelecek endişesi, onu sağlam bir istinat noktasına dayanmaya mecbur ediyor. Çok fakir ve acizdir insan. Elinin yetmediğine gücü yetmez ve bütün kâinata muhtaç vaziyettedir. Ona bu fakrı ve ihtiyacı, istikbal endişesini veren zât, konuşması ile ona kendini tanıtmak ister. Ulûhiyetin gereği budur. Vahiylere ve ilhamlar birer tenezzül-ü ilahi, yani Rabbinin kendini tanıtmayı, konuşmayı ve kendisini bildirmesidir.⁵¹

Allah'ın benzerinin olmayışı

Yaratma konusunda Allah'ın ortağı olmadığını bütün âlem bilir. Hatta inanmayan kâfirler bile bilmektedir. Buna rağmen niçin Allah'ı bırakıp da putlara tapmayı ve kendilerine yardım edemeyen, hiçbir şey yapamayan, elleri ile yonttukları putlara tapmayı tercih ederler?

Esasen bunun altında yatan sebep, inançsızlığın bir tezahürüdür. Kendi iç dünyasını küfür ile karartmış, diğerlerini de kendisine suç ortağı yapmak istiyor. Küfür imanın zıddıdır. İmana ve iman ehline düşmanlığı bu yüzdendir. Yoksa inanmayanlar da biliyorlar ki Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Kur'an, onların bu durumunu, iç dünyalarındaki çöküntülerini, gayet veciz bir şekilde şöyle ifade etmektedir. "Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette «Allah'tır» derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi? De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar."⁵²

Bediuzzaman'ın dediği gibi, iman insanı insan eder, belki de kâinata sultan eder.⁵³ Kendisi küfrün çukuruna düşmüş insanlar, suçlarına ortak aramakta ve mü'minleri de kendi sefil vaziyetlerine çağırılmaktadırlar. Şeytana arkadaş olmalarını istemektedirler. İmanla aydınlanan gönülleri küfrün karanlığı ile karartıp gündüzlerini geceye çevirmek istemektedirler. Sürekli şunları sorarak gönüllerde şüphe izleri bırakmak istiyorlar ve soruyorlar:

Ey ehl-i tevhit! Diyorsunuz ki: Bütün âlemin yaratıcısı tektir. O birdir ve Sameddir. Her şeyin yaratıcısı o'dur. Her şeyin dizgini onun elindedir. Her şeyin anahtarı onun yanındadır. Bir iş bir işe mani olmaz. Bütün eşyaya bütün ahvaliyle aynı anda tasarruf eder. Bir tek zat, nihayetsiz yerlerde, nihayetsiz işleri nasıl yapabilir?

Bediuzzaman'ın bu soruya verdiği cevap hakikaten harika bir cevaptır. Sıcaktan bunalan insana soğuk su gibi gelmekte ve içini rahatlatmaktadır. Konuyu temsiller ile akla yaklaştırmaktadır.

Temessülün yani görüntü aksinin üç çeşidinden bahsetmektedir.

Maddi şeylerin akisleridir. Bir kimse, aynalarla dolu bir odaya girse, her bir aynada görüntüleri görünecek, aynalar adedince görüntüleri meydana gelecektir. Kendisi hakiki olarak bir fert iken küllî hükmüne geçecektir. Aynaların hepsinde birer görüntüsü olacaktır. Maddi şeylerin akisleri kendisinin aynısı değildir. Dolayısı ile aynalardaki görüntüler de ölüdür. Diri olan bir kişidir ve o da aynalar mahzenine giren kişidir.

Yarı nurani şeylerin akisleri ise ne ayındır, ne de gayrıdır. Görüntüler, aslının özelliklerinin birçoğunu göstermektedirler. Mesela, güneş müşahhas bir cüz'î iken şeffaf eşyalar vasıtası ile küllî hükmüne geçer. Yeryüzünü timsalleri ile doldurur. Her damlada, her parlak şeyde görünür. Işığı, ısıyı, yedi rengi bütün eşyada vardır. Bu durumda bütün eşyanın kalbinde güneş birçok özelliği ile bulunmaktadır. Işığını, yedi rengini taşımaktadır. Bir ayna vasıtası ile güneşin ışığı bir odaya yansıtılsa ışığı ile beraber ısı da yansımaktadır.⁵⁴

Nurani şeylerin akisleri ise aslının ayındır ve hem de diridir. Ancak aynaların kabiliyeti nisbetinde tezahür ettiğinden aynalardaki görüntüler bizatihi kendisini tamamen tutamıyor. Bu da aynalardaki eksikliklerden ileri geliyor.

Meselâ, Hazret-i Cebrail aleyhisselâm, Dihye suretine girerek Peygamber Efendimizin aleyhissalâtü vesselam huzurunda bulunduğu bir anda, aynı zamanda huzur-u İllâhîde, haşmetli kanatlarıyla Arş-ı Âzamin önünde secdeye gider, aynı anda hesapsız yerlerde bulunur, Allah'ın emirlerini tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mâni olmazdı.

Mahiyeti nur, hüviyeti nuraniye olan Hazret-i Peygamber aleyhissalâtü vesselâm, dünyada bütün ümmetinin salâvatlarını birden işitmektedir. Kıyamette bütün asfiya ile bir anda görüşecektir. Birbirine mâni olmaz. Evliyadan, ziyade nuraniyet kazanan ve "abdal" denilen bir kısmı, bir anda birçok yerlerde görülebilmektedir. Aynı ayrı birçok işi yaptıkları rivayet edilmektedir.

Şehadet âleminde cam, su gibi şeffaf şeyler aynalık görevi yapmaktadır. Ruhani âlemde de hava, esir gibi maddeler, misal âleminin bazı varlıkları ayna vazifesi görmektedir. Şimşek gibi, hayal gibi hızlı hareket etmektedirler. O temiz

aynalarda, latif menzillerde gezmekte, bir anda birçok yerde bulunmaktadırlar.

Güneş gibi Allah'ın emrine boyun eğen bir memur, madde ile sınırlı yarı nurani olan "abdal" tabir edilen veliler, aynı anda pek çok yerde bulunabiliyorlar. Farklı işleri yapabiliyorlar.

Maddeden mücerret ve mualla, sınırlama ve kesafetten münezze ve Müberra, bütün nurani varlıklar onun isimlerinin kesif bir gölgesi, varlık ve hayat, ruhlar âlemi ve misal âlemi cemalinin şeffaf bir aynası olan Zât-ı Zülcelal'in iradesinden, ilminden, kudretinden hangi şey saklanabilir? Hangi iş ağır gelebilir? Hangi fert uzak kalabilir?55

Allah'ın ezeliyeti

Ezel kelimesi, başlangıcı olmayan, her zaman var olan şekilde kullanılmaktadır. Tek başına kullanıldığı gibi ezel ve ebed şeklinde ikisi bir arada da kullanılmaktadır. Esas itibarıyla ezel kelimesi ebed kelimesini de ihtiva edecek bir mana taşımaktadır. Ezel kavramının içinde hem kıdem, hem de beka manası vardır.

Zamanı bir şerit gibi düşünüp onun bir tarafına ezel, diğer tarafına da ebed demek doğru değildir. Ezel, yukarıdan fotoğrafik bir bakıştır. Bütün zamanları aynı anda hazır olarak görür. Bediuzzaman, ezel ıstılahını böyle açıklamakta, "Evvel" ve "Âhir" isimlerinin manalarını da içinde barındıran 'zamansızlık' olarak ifade etmektedir. Bu manası ile ezel, hem kıdemi var hem de bekası var demektir. Hepsini içine almaktadır.

Ezel, mazi silsilesinin içinde bir başlangıç noktası olmadığı gibi, ebed de bir istikbalin son noktası değildir. Ezel veya ezeliyet, kelimelerin bir ıstılahıdır. Bütün mazi, hal ve istikbali birden tutan, içine alan bir ıstılah olarak kullanılmaktadır. Bir çeşit zaman üstüdür. Bu manada ezel tabiri, hem geçmişte sonsuzluk, hem hâl ve gelecekte sonsuzluk manalarını içinde saklamaktadır. Ezel ilmi dendiği zaman hem geçmiş, hem hal, hem de geleceği ve buralarda cereyan eden veya edecek bütün olayları içine alan ilimdir.

Ezel ilminde her şey kayıtlıdır. Levh-i mahfuz ezel ilmidir. Olmuş ve olacak olanlar burada kayıtlıdır. Burası zaman üstüdür. Burada zaman yoktur. Bunu bir misalle akla yaklaştırmaya çalışalım. Halil Akgünler'in (www.SaidNursi.de) de yayınlanan "Zaman Nedir?" adlı makalesinden özetle:

Bir film DVD si düşünelim. Filmin tamamı burada kayıtlıdır. Burada zaman yoktur. Tamamı veya parça parça olarak filmin hepsi DVD de mevcuttur. Zaman kavramı onu bilgisayara takıp oynatmaya başladığında ortaya çıkacaktır. Çünkü burada titreşim ve hareket başlıyor. Kayıtlardaki kodlara göre bir düzenli hareket başlamaktadır. Belli bir sıraya göre hareket etmektedir. Resimler ve sesler bir sıraya göre şeride dizilmektedir. Zaman denen şey burada ortaya çıkmaktadır.

Filmi sonuna kadar seyrettik. Zihnimize de yerleştirdik. Zihnimize yerleşen filmde de zaman yoktur. Her noktası önümüzde hazır durmaktadır. Filmin her safhasına hem zihnimizde, hem de DVD de her an ulaşmak mümkündür. Buralarda bir sıraya dizilme söz konusu değildir.56

Ezeli bu kadar basit ifadelerle tarif etmek elbette mümkün değildir. Ancak akla yaklaştırmak, düşünce ufkumuza bir pencere açmak mümkün olabilir.

Geçmiş, şimdi ve gelecek gibi ifadeler bize göre vardır. Çünkü biz, zamanla kayıtlıyız. Zamanın sınırları içinde yaşamaktayız. Hayat ırmağında akarken bir sıraya dizilmekteyiz.

Zamanla sınırlı olmayan Allah ise "ezeli" kelimesi ile ifade edilebilmektedir. Bütün zamanlar ve mekânlar onun ezeli olan ilmi ve kudretinin içindedir. Onun ezeliyeti karşısında şu öncedir, bu sonradır diye bir şey yoktur. Bütün zamanlar ve mekânlar, bunların içinde cereyan eden ve bize göre, yani bizim zaman sınırlarımız içinde cereyan edecek olan hadiseler onun ilminin ve kudretinin içindedir. Gelecekteki bütün zamanlar ve hadiseler onun önünde hazır vaziyettedir.

Ezeli zihnimize yaklaştırmak için şöyle de düşünebiliriz. Ezel, yukarıdan bakan bir ayna gibidir. Aynanın görüntü alanı içinde geçmiş, şimdi ve gelecek yoktur. Hepsi şu anda vardır. Aynayı yukarıya doğru yükselttikçe aynanın görüntü alanı

genişler. Bütün zaman ve mekânların üzerine çıktığını düşünelim, mukabilindeki her şey şu anda hazır ve mevcuttur.

"...İlm-i ezeli, hadisin tabiriyle, manzar-ı âlâdan, ezelden ebede kadar her şey, olmuş ve olacak, birden tutar, ihata eder bir makam-ı âlâdadır. Biz ve muhakemâtımız onun haricinde olamaz ki, mazi mesafesinde bir âyine tarzında olsun."57

Kur'an-ı Kerim, ilm-i ezelden geldiği için mahlûkatın yaratılmasından tut, kıyametten sonraki hadiseleri de şu anda görüyor olarak tasvir eder. Ezel ve ebed arasındaki bütün eşya ve olayları gören ve ona göre konuşan bir Zâtın kelimidir. Âmennâ...58 Dünya ve ahiret bir kitabın karşılıklı iki sayfası gibi gözünün önündedir. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"59 diye işaret ettiği söz almadan tut, "Yüzler var, o gün ışıltı ışıltıdır, Rabbine bakar."60 Diye ifade edilen ebediyet yurdunda meydana gelecek mühim hadiseyi hazır zaman gibi beyan eder.61

Ezel, maziye doğru uzanıp giden bir zaman şeridinin uç noktası; ebed de istikbale doğru giden bir şeridin son noktası değildir. Zaman şeridine takılmış olanlar varlıklardır. Hepsinin bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonu vardır. Allah ise zamanı ve zamanın içindekileri yaratandır. O, bütün zamanların ve mekânların üstüdür. Mazi, hal ve istikbalde sonsuzdur. Allah'ın katında ezel ve ebed bir anda hazırdır ve yüce Allah zamandan münezzehe olduğu için ezeli ve ebedi hazır olarak görür. Çünkü her şey onun huzurundadır. Hiçbir şey onun huzurundan hariç değildir. Bunun için yüce Allah ezeli ve ebedidir ve hepsini bir anda görerek ona göre hükmeder. Geçmiş ve gelecek diye bir şey düşünülemez.

Zaman mefhumu, zamana mahkûm olan fani varlıklar ve insanlar içindir.

Sıfatlarının ezeliyeti

Allah'ın zatının ezeliyeti olduğu gibi zatının ayrılmazları olan sıfatlarının da ezeliyeti vardır. Sıfatlarının hepsinin mevsufu zatıdır. Zati ile birlikte sıfatları da ezelidir. Varlıkların nesilden nesile benzer özellikler göstererek değişmesi bile onun zatının ve sıfatlarının ezeliyetini ortaya koymaktadır.

Yeryüzündeki parlak ve şeffaf şeylerin güneşin akisleri ile parlamasını düşünelim. Şeffaf şeylerin değişmesi, güneşin ışığını devamını ifade ediyor. Her yeni gelen şeffaf eşyanın parlaması sabit bir güneşin varlığını göstermektedir. Denizlerdeki ve nehirlerdeki kabarcıkların parlayarak gitmesinin ardından yeni gelenlerin de parlamaya devam etmesi güneşin devamını ifade etmektedir. Aynen bunun gibi, Cenab-ı Hakkın Hay, Kayyum, Muhyî isimlerinin cilveleri, karada ve denizdeki hayat sahiplerinin kudret-i İlahiye ile parlayıp arkasından geleceklere yer vermek için "Ya Hay" deyip gayp perdesinde gizlenmeleri sermedi bir hayat sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun hayatına, vacibü'l-vücut olduğuna şahadet ederler.

Allah'ın ilmine delalet eden bütün deliller, onun ilminin zatından ayrılmadığını, ilminin de ezeli olduğunu göstermektedir. Sıfat mevsufusuz olmaz ve ondan ayrılmaz. Her şeyi kuşatan bu ihatalı ilim zatından ayrılmaz, zati gibi ezeliyeti vardır. Kâinatta sağlam bir intizam, bozulmayan bir ölçü var. Hiçbir aksaklık yok. Bu da sıfatların ezeliyetini gösteriyor.

Kâinatta ezeli bir kudret tasarruf etmektedir. Kâinatın var olmasından beri bu böyle devam etmektedir. Kesinlikle bir aksama, bozulma, çatlaklık görülüyor. Öyleyse kudret sıfatının ezeliyeti var.

Âdem'den (a.s.) başlayarak, bütün peygamberlerle vahiy yoluyla konuşuyor. İlhamlar yoluyla bazı mahlûkatı ile özel olarak konuşuyor. Öyleyse kelam sıfatı onun zatının lazımıdır. Ondan ayrılmaz.

Görmek varsa hayatı var demektir. İşitmek hayatın alametidir. Söylemek hayatın varlığına delildir. İrade ve ihtiyar hayatın alametidir. Bütan bunlar "Hay", "Kayyum", "Alîm" gibi sıfatlarla mevsuf bir Zât-ı Hayy-ı Kayyûmun varlığını vücup derecesinde ortaya koyar.62

Cenab-ı Hakkın ibda' veya inşa tarzındaki yaratması ve bunu sürekli tekrarlaması onun ezeliyetini ifade etmektedir. Yaratmasının da ezeliyetini gösterir. "Kendisiyle birlikte hiçbir şey yokken Allah vardı" anlamındaki hadis63 de Onun ezeliyetini ifade etmektedir.

Allah'ın sıfatlarına zıtlar müdahil olmadığı için mertebeler meydana gelmez. Az çok, büyük küçük fark etmez. Hepsine

aynı derecede tecelli eder. Bir çiçeği yarattığı gibi bir baharı da yaratır. Kudretine ağır gelmez. Dünyayı ve ahireti de aynı şekilde yaratır. Zorluk yoktur.64

Her hayat sahibi varlık, Allah'ın çok isim ve sıfatlarının tecellisine mazhurdur. Vücuda geldiğinde "Bâri" isminin cilvesine, teşekkül ettiğinde "Musavvir" sıfatının cilvesine, gıdalandığında "Rezzak" isminin cilvesine, hastalıktan kurtulduğunda "Şâfi" isminin cilvesine mazhar olmaktadır. Bir varlığa tecelli ederken hepsi aynı anda tecelli ederler. Her sıfatın eserleri ise farklı farklıdır. Hedefleri bir olduğu gibi müsemmaları da birdir.65

İnsanda bulunan bu sıfatların küçücük tecellileri birer ölçü birimidir. Allah'ın sonsuz ve sınırsız olan sıfatlarını anlamaya yaramaktadır. Allah'ın Rububiyetinin sıfatlarını anlamak için birer ölçü birimi olarak insana verilmiştir.66

Terkip ve o tahlil sonucu meydana gelen varlıklarda görünen intizam, o her zerrenin, lâıyk mevziine konulmasıyla hâsıl olmaktadır. Bir vücudu meydana getirirken, her zerresinin arasındaki alakayı bozmadan, layık mevkiine koymak ancak o zerrelere ve o terkibi yaratan kudret olabilir, başkası olamaz. O kudret onun ayrılmaz bir lazımıdır.67

Kelam sıfatı

Cenab-ı Hakkın kudret sıfatı, cismanî kelimeler konuşuyor. Harika sanatlarla bezenmiş olan kâinattaki her bir cisim birer kudret kelimesidir. Akıl sahipleri ile konuşuyor. Fen ilimleri bu kitabı okuyor.

Kelam sıfatı da bizim anlayacağımız şekilde kelimelerle konuşuyor. Cismanî Kur'an olan kâinat kitabını okuyup bize tercüme ediyor. Her iki kitap da sahibini, malikini, yaratıcısını tanıtıyor. Biri cisimlerle, tekvini kanunlarla; diğeri vahiyler ve ilhamlar ile Zât-ı Akdesi tanıtmaktadır.68

Allah lafzı, Zât-ı Akdesi delâlet eder. Cenab-ı Hakkın zatı, bütün sıfatlarının varlığını ve zatından ayrılmadığını gerekli kılmaktadır. Ona âlem olan Allah lafzı da delâlet-i iltizamiye ile bütün sıfat-ı kemâliyye delâlet etmektedir.69

Allah, şehadet âlemi denilen şu cismanî âlemde, çok süslü ve sanatlı varlıklar yaratmıştır. Bu nihayetsiz varlıklar ile kendisini tanıtmak istiyor. Tatlı ve süslü nimetleri ile kendini sevdirmek istiyor. Mucizeli ve maharetli hesapsız eserleri ile gizli kemâlâtını bildirmek istiyor. Fiili olarak, varlıkların hal diliyle bunları yapıyor. Bütün bunları yapan, elbette ve herhalde kavlen de konuşacak, kendini tanıttırıp sevdirecektir.70

Kavlen konuşması nasıl olacak?

İki türlü olacaktır.

Vahiyler.

İlhamlar.

Vahiy, özel olarak seçtiği peygamberleri ile konuşmasıdır. Vahiylerin hakikati, çok güçlü bir şekilde, gayb âlemlerinin her tarafında hükmetmektedir. Mahlûkatın şehadetlerinden daha kuvvetli bir şekilde tevhidi ifade etmektedir. Allah kendini tanıtırken, yalnız masnularının şehadetlerine bırakmıyor, kendini kendisine layık bir kelam-ı ezeli ile konuşup tanıtıyor. Bütün sıfatları sınırsız olduğu gibi kelamı dahi hadsizdir. Kelamının manası, zât-ı vacibü'l-vücudu bildirmektedir. Konuşması dahi onu sıfatları ile bildirmektedir.71

Yüz bin peygamberlerin (aleyhimüsselâm) tevatürleri, yani, vermiş oldukları haberlerinin ilâhî vahye dayanması noktasındaki ittifakları, mukaddes kitapların ve suhurların varlığı onun "kelam" sıfatının tahakkukunu bedahet derecesine çıkmıştır. Bütün semavi kitaplar bir "tenezzül-ü ilâhî"dir. Kelamının, beşerin anlayacağı seviyeye inmesidir. Bütün ruh sahibi varlıkları konuşturan ve onların konuşmalarını bilen, elbette kendisi de konuşacaktır. Konuşması ile onlara müdahale edecektir.72

Her bir âlemde Allah'ın cemel ve celal tecellileri vardır. Emir ve nehiy, sevap ve azap, korku ve rağbet, tesbih ve tahmid Allah'ın cemel ve celal tecellilerinden meydana gelmektedir. Besmeledeki Allah lafzı, Zât-ı Akdesine ayn olduğu için zâtî sıfatlara işaret etmektedir. Rahîm sıfatı ise fiilî sıfatlara işaret etmektedir. Rahman sıfatı, ne ayn ne de gayr olan yedi

sıfata remzetmektedir. Çünkü Rahman, Rezzak manasındadır. Rızık ise bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttur. Vücut ise, mümeyyize, muhassisa ve müessire olmak üzere “ilim, irade, kudret” sıfatlarını gerektirmektedir. Beka ise, rızık devamının meyvesidir. Ta ki, rızık verilen istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında bir vasıta bulunduğu takdirde konuşsun. Bu da “basar, sem’, kelim” sıfatlarını iktiza eder. Bu altı sıfatın varlığı ise “hayat” sıfatını istilzam etmektedir.⁷³

Sadık ilhamlar da bir nevi konuşmadır, özel olarak bazı mahlûkatı ile konuşmasıdır. Vahiylere çoğunluğu melek aracılığı ile olurken ilhamlar vasıtasızdır. Vahiylere genel hitaplardır. Âlemlerin Rabbi olarak konuşmasıdır. İlhamlar ise özeldir, kişinin Rabbi ile özel konuşmasıdır.

Vahiylere, gölgesizdir, safidir ve havassa yani peygamberlere mahsustur. İlhamlar ise, gölgelidir, renkler karışabilir, umumidir. Melek ilhamları, insan ilhamları, hayvanat ilhamları gibi çok neveleri vardır.⁷⁴

İnsanlar, kâinat içinde büyük bir ümmettir. Kelâm sıfatından gelen şariat-i İlâhiyenin yüklenicileri, temsilcileri, uygulayıcılarıdır. Melekler de muazzam bir ümmettir. Onların amele kısmı irade sıfatından gelen tekvini şariatın temsilcileri ve uygulayıcılarıdır. Müessir-i Hakikî olan yaratıcı kudretin ve ezeli iradenin emirlerine tâbi olan Allah’ın kullarıdır. Ecrâm-ı ulviye denilen yıldızların ve kürelerin her biri onların birer mescidi, birer mâbedi hükmündedir.⁷⁵

Kelâm sıfatının kelimeleri olduğu gibi kudret sıfatının da mücessem kelimeleri vardır. Bütün mevcudat kudret kelimeleridir.⁷⁶

“De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hatta bir o kadarını daha getirip ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi.”⁷⁷

Tekvin sıfatı

Mahlûkat âlem-i zuhûra çıkmaktır. Bütün varlıklar, harici vücut giymeden evvel ilm-i İlahide var idiler. Bütün mahiyetleri ve kabiliyetleri ile ilm-i İlahide mevcut idiler. Her varlık, âlem-i zuhura gelirken o ilm-i İlahideki kaderî kalıplara uygun şekilde haricî vücut dokunmakta, kudret tarafından onlara vücut giydirilmektedir. Kudret bunu, kader programlarında takdir edilen ölçülere göre yapmaktadır. Bu durumu bir misal ile zihne yaklaştırmak gerekirse mesela, zihindeki manaların kelimelere dökülmesi, aynadaki resmin kâğıda çıkarılması veya görünmeyen bir yazıya gösterici sırım sürülüp görünmesi gibi düşünmek mümkündür.

Kâinattaki bütün varlıklar, doğrudan veya dolaylı olarak birbiri ile bağlantılı ve alakalıdır. Her zerre bütün kâinatla uyumlu olarak çalışmaktadır. Bir zerreyi bir noktaya yerleştirmek, onun bütün kâinatla olan bu alakasını gözetmek demektir. Bütün kâinatı bilmeyen, bu planlamayı yapamayan, o zerreyi oraya yerleştiremez. Yani bir sineğin gözünü sineğin başına yerleştiren kim ise, güneşi kâinat içindeki yerine yerleştiren de odur. Onların mesafesini ve ışığın miktarını da ayarlayan odur. Çünkü göz ile güneş arasında bir münasebet vardır. Bu denge sağlanmazsa, bu mesafe ayarlanmazsa, ışık ve ısının miktarı ayarlanmazsa göz zarar görür. Göze bir hücreyi yerleştirecek olan bu alakaları gözetmek durumundadır.

Bir sineğin vücudu, bütün kâinattan süzülerek çıkartılmaktadır. Gayet hassas bir mizanla toplanmakta, yeryüzünün bütün unsurlarından elenerek, o mahsus vücudun zerreleri ayrıştırılmaktadır. O maddi kalıba sanatlı bir şekilde yerleştirilmektedir. Her bir azasına ayrı bir kalıp kullanılmaktadır. Ruhu ve duyguları ise daha ince ölçülerle manevi âlemlerden getirilmek sureti ile o vücut teşkil edilmektedir. Bütün bunları Allah’tan başka yapabilecek bir varlık yoktur. Mülk onun, varlık onun, kudret onun, her şeyin sahibi de odur.⁷⁸

Kur’an-ı Kerim, yüzlerce ayetinde Allah’ın yaratıcılığından, onun yüceliğinden, hikmetle yaratmasından bahsetmektedir. Derli toplu ve çok veciz bir şekilde İhlas suresinde bunlar anlatılmaktadır. Âyetlerden birkaç misal verelim:

“O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu suretle çoğalmanızı sağlamıştır. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.”⁷⁹

“İşte Rabbiniz Allah O’dur. O’ndan başka ilah yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O’na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O’dur).”80

“Siz cansız iken size can veren Allah’ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O’na döndürüleceksiniz.”81

“O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti). O, her şeyi hakkıyla bilendir.”82

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah’ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz.”83

Bir tarlanın sahibi kim ise, o tarlanın içindeki bütün bitkilerin, ağaçların... sahibi de odur. Öyleyse insanı yaratan kim ise onun bütün hücrelerini de o yaratmıştır. Onun bütün hissiyatını ve manevi duygularını da o yaratmaktadır. Çünkü mülkün sahibi mülkünde ortaklığı kabul etmez. Bu, bir insanda bile böyledir. Saltanat ikiliği kabul etmez. Kâinatın sahibi de mülkünde şirki ve ortaklığı kabul etmiyor. Bundan dolayı kâinata şirke yer yoktur. Allah, mülkünde ortaklığı kabul etmez ve bunu en büyük bir zulüm olarak kabul eder. “İşte bunlar Allah’ın yarattıklarıdır. Şimdi (ey kâfirler!) O’ndan başkasının ne yarattığını bana gösterin! Hayır (gösteremezler)! Zalimler açık bir sapıklık içindedirler.”84

Yaratıcının sadece Allah olduğu, onun dışında başka bir yaratıcının bulunmadığı, yaratma konusunda tek ve yekta olduğu yüzlerce ayette ifade edilmektedir. Her şeyin dizgini onun elinde, her şeyin anahtarı onun yanındadır. Kulluğa layık olan da sadece odur. Ondan başkasına kulluk yasaktır. Kâinat kitabının ayetleri de bunu doğrulayıp tasdik etmektedir. Çünkü bütün kâinat birbiri ile bağlantılı ve alakalıdır. Bir zerreyi yerine yerleştiren bütün kâinatın yaratıcısıdır, başkası olamaz.

Yoktan var etmesi

Her şey Allah’ın dest-i kudretinden çıkmaktadır. Varlık âleminde bulunan her şey doğrudan doğruya Allah’ın kudreti ile meydana gelmektedir. Göklerde ve yerde olan her şey O’nun kabza-i tasarrufundadır. Varlık denilen her şeyin yaratıcısı odur. İstifham-ı inkârî ile yani olmayacağını soru yoluyla ifade ederek, “Göklere ve yeri yoktan var eden Allah hakkında şüphe olur mu?”85 sorusunu soran Allah, şüphenin olamayacağını, olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Hakikat nazarında da şüphe edilmesi mümkün değildir.

Varlık denilen şu âlemdeki bütün varlıkların tabiatı da mahlûktur, yaratılmıştır. Çünkü sanatlı olarak yaratılmaktadır. Öyleyse bir sanatkârı vardır. Yeniden meydana gelmektedir. Öyleyse onu yapan biri vardır. Varlıkların bağlandığı zahiri sebepler de mahlûktur. Onlar da yaratılmıştır. Öyleyse bütün o varlıkların tabiatlarını ve onları meydana getiren sebepleri icat edip yaratan bir mutlak kudret sahibi vardır. Mademki mutlak kudret sahibidir, ne ihtiyacı var ki, âciz varlıkları Rububiyetine, icadına ortak yapsın? Sebepleri ve onlar ile meydana gelen neticeleri doğrudan doğruya yaratan Allah’tır.

Zahiri sebepler, onun Esmâ-i Hüsnâ’sının cilvelerini göstermek içindir. Hikmet dünyası olan bu âlemde hikmetini göstermek içindir. Yoksa yaratmak için o sebeplere ihtiyacı yoktur. O sebepleri de kendisi yaratmaktadır. Sebepleri zahirde var gibi gözükken kusurlara perde olması için kudretine perde yapmaktadır. Böylece izzet ve azametini göstermektedir.

Mesela, bir saatçi, saatin çarklarını yapsın, onları bir tertip ve düzene koysun ve saati çalıştırsın. Saatin içinde ustanın eli görünmese de o çarkları yapan ve onları düzene koyan ilim, irade, kudret sahibi bir ustanın varlığı aşikârdır. O çarkların kendiliklerinden meydana gelmesi ve o tertip ve düzeni alması mümkün değildir.

Veya kâğıt üzerine yazılmış bir yazının, kalemin ve kâğıdın marifeti ile meydana gelmesini kabul etmek mümkün değildir. Zaten kâğıt ve kalem de mahlûktur, bir yapana muhtaçtır.

Kâinattaki her varlık müstakil ve özeldir. Aynı kalıptan çıkmış gibi görünse de hepsi özeldir. Bütün insanlar esas organlarında ortak özelliklere sahip gibi görünse de her insan özeldir. İnsanın yüzüne ve parmak uçlarına bakan bunun

böyle olduğunu görür. İç dünyası, duyguları da özeldir. Bütün varlıkları buna kıyas etmek mümkündür.

Cenab-ı Hak, isimlerinin sonsuz cilvelerini, tecellilerini göstermektedir. Hadsiz eşyayı nakış nakış dokumaktadır. Taze taze meydana getirmektedir. Herkesi ayrı ayrı ve özel şekillerle süslemektedir. Hepsini birer kitap ve mektup haline getirmiştir. Ancak hiçbir kitap diğerinin aynısı değildir. Herkese farklı sima ve ruhi donanım vermektedir.

İnsanın yüzüne bakalım. Âdem'den (a.s.) başlayarak şimdiye kadar, ta kıyamete kadar bu küçücük simada temel organlar aynı, ancak her birinin kendine mahsus alâmet-i fârikası vardır. Her sima ayrı bir kitaptır. Ayrı ayrı ve kişiye özel olarak süslenmiştir. Bunu yapan bütün insanların şekillerini bilerek yapmış ve ayrı ayrı düzenlemiştir. Oraya lazım olan her şeyi kâinattan süzerek toplayıp yerleştirmiştir. Yüzü bu kadar harika ise, onun manevi ve ruhi hayatı çok daha ince tezgâhlar ister. Özel ölçülerle yerleştirmek ister. Kâinatın sahibi olmayan, bu maddeleri oralardan nasıl getirir, nasıl düzene sokar ve yerleştirir? Kadir-i mutlakın irade ve kudretinden başka bunu kim yapabilir?⁸⁶

Cenab-ı Hak sebepleri yarattığı gibi, o sebeplere bağlı olarak meydana gelen müsebbebatı da yaratmaktadır. Onları, hikmeti ile sebeplere bağlamaktadır. Âdetullah kanunlarının cilvelerini göstermektedir. Buna fitri şeriat denmektedir. Eşya o kanunlara birer aynadır. O kanunların harici vücut giyenlerini kudreti ile âlem-i zuhura çıkarmaktadır. Sebeplerin ve müsebbebatın sahibi de odur. Yoksa o basit sebepler, o hikmetli neticeleri meydana getiremez. İlmi ve kudreti buna yetmez.

O zaman dönüp şunu bütün avazı ile ilan etmek mecburiyetinde kalmaktadır.

“(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır.”⁸⁷

“İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir.”⁸⁸

Nisbi hakikatler

Allah'ın irade ve kudreti ile yarattığı, kâinatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate sabit hakikat denir. Mesela sıcaklık, ışık, güzellik, madde, elem, ölüm gibi şeylerin her birinin sabit birer hakikati vardır. Zıtları olan şeyler bunlara karışmadıkça o tek hakikatte sabit olarak devam ederler. Zıtları bunlara karışmaya başladığı andan itibaren onlarda mertebeler meydana gelmeye başlar. Zıtların müdahale ettiği her şeyde nisbî hakikatler meydana gelir. Bir hakikat danesinden yüzlerce hakikat başakları çıkar. Bunların arasından seçme ve tercih imkânı doğar. İmtihan sırrı da burada başlar. Tercih imkânı olan yerde tercih etmenin sorumluluğu vardır. Bunun adına imtihan sırrı denmektedir.

Zıddı olmayan şeylerde nisbî hakikatler olmaz. Tek ve sabit bir hakikat olarak kalır. Mesela, Allah'ın kudretine acizlik karışmadığı için onun kudretinde mertebeler olmaz. Zerre ile kürelere tecelli eden kudret aynıdır. Az veya çok gibi bir şey meydana gelmez. Diğer sıfatları da öyledir. Zât-ı Zülcelâl, madde olan şeylerden mücerrettir, münezzehtir. Hem kâinatın mümkün olma özelliğinden doğan vasıflardan, ihtiyaçlarından mukaddestir.⁸⁹ Onun için onda mertebeler olmaz.

Şu yaşanan şahadet âleminde, hayır-şer, lezzet-elem, zıya-zulmet, hararet-bürudet, güzellik-çirkinlik, hidayet-dalâlet gibi zıtlıkların birbirine karşı gelmesi ve içiçe girmesi, pek büyük bir hikmet içindir. Çünkü şer olmazsa hayır bilinmez. Elem olmazsa lezzet anlaşılmaz. Karanlık olmadan ışığın ehemmiyeti olmaz. Soğukla, sıcaklığın dereceleri tahakkuk eder. Çirkinliğin güzelliği müdahalesi ile tek bir hakikat olan güzellik bin hakikat olur, binlerce güzellik mertebeleri meydana gelir.

Cehennemsiz Cennetin pek çok lezzetleri gizli kalır. Şu hayatta, her şey, bir cihette zıddıyla bilinebilir. Yedi başak veren bir dane gibi yüzlerce sümbül verip çok hakikatler olur.

Nisbî hakikatler, maddi olan ve mahiyeti mümkün varlıklara arız olurlar. Çünkü mümkün varlıkların mahiyet ve istidadında zıtlarının ve başkalarının müdahale ve karışma imkânı vardır. Zıtları onlara dâhil olduğu için mertebeler meydana gelir. Zıtları ne kadar ve ne miktar müdahale etmişse o kadar farklı neticeler ve çeşitler meydana gelir. Emsallerine karşı farklı basamaklar ortaya çıkar. Bu da farklı neticelerin doğmasına sebep olur.

Nisbî hakikatlerin vazifesi, daneleri sümbül yapmaktır. Böylece bir hakikatten binlerce hakikatin doğmasına vesile olurlar. Kâinatın hamuruna konan nizamın ve nakışların alakalarını bu nisbî hakikatler teşkil eder. Dünya devam ettikçe bu müdahaleler devam eder. Nisbîlikleri dünyaya ait bir özellik olarak kalır. Ahirete geldiklerinde bu nisbî hakikatler birer sabit hakikate dönerler.⁹⁰

Dünyada nisbilikten doğan bu karışık mevcudat beka âlemi olan ahirete akıp gitmektedir. Buradaki nisbîliği doğuran zıtlıklar orada ayrışacaktır. Hayır, lezzet, ışık, güzellik, iman gibi şeyler Cennete akacak; şer, elem, karanlık, çirkinlik, küfür gibi zararlı maddeler Cehenneme yağacaktır. Mütemadiyen çalkan kâinatın selleri o iki havza girip toplanacaktır.⁹¹

Bu dünya bir imtihan meydanıdır. İmtihanın gereği olarak zıtlıklar bir arada ve iç içedir. Zalime gelen ceza bazen mazlumu da yakmaktadır. İmtihan sırrı böyle istemektedir. “Bir belâ, bir musibetten çekiniz ki, geldiği vakit yalnız zalimlere mahsus kalmayıp masumları da yakar.”⁹² İmtihan ve teklif, iktiza ederler ki, hakikatler perdeli kalsın. Müsabaka ve mücadele devam etsin. Ebu Bekir’ler en yukarıya çıksınlar ve Ebu Cehiller en aşağıya girsinler. Eğer masumlar böyle musibetlerde sağlam kalsaydılar, Ebu Cehiller, aynen Ebu Bekir’ler gibi teslim olurlardı. Mücadele ile mânevî terakki kapısı kapanır ve sırr-ı teklif bozulurdu.⁹³

Ancak, kurunun yanında yananlara Allah’ın özel ikramı vardır. Böyle musibetlerde telef olan masum kimselerin malları sadaka hükmüne geçer ve sadaka sevabı kazandırır. Telef olan canları ise bir nevi şehadet hükmüne geçer. Az ve geçici bir sıkıntının ardından, baki bir hayatı kazandıran birer rahmete dönüşürler.⁹⁴ Gazap ve öfke sancısının arkasından rahmet çiçekleri açar. Dünyaya bakan yönü gazap, ahirete bakan yönü ise rahmet olur.

Zıtlarına bakan ve zıtlarına nispetle meydana gelen meziyetler, faziletler, üstünlükler hakikî değiller; nisbî ve zayıftırlar. Zıtlar ortadan kalksa onlar da ortadan kalkacaktır. Meselâ, sıcaklığın nisbî lezzeti ve üstünlüğü, soğğun tesiriyledir. Yemeğin nisbî lezzeti, açlık eleminin tesiriyledir. Onlar gitse, bunlar da azalır. Muhabbet de öyledir. Fanilere yönelirse onların gitmesi veya reddetmesi ile ortadan kalktığı gibi zıddına, nefrete de döner. Hâlbuki gerçek lezzet, muhabbet ve kemâl başkasının tasavvuruna bina edilmez. Bizâtihi varsa, zâtında bulunuyorsa o zaman kesin bir hakikattir. Vücut lezzeti, hayat lezzeti, muhabbet lezzeti, marifet ve iman lezzeti, ebedilik lezzeti, rahmet ve şefkat lezzeti, güzel söz lezzeti, ikram lezzeti, doğru bir hayat yaşama lezzeti, mükemmel zât ve sıfat lezzeti gibi meziyetler başkasına nispet olsun veya olmasın değişmezler.⁹⁵

Nisbî hakikatler niçin var?

Hakikatler, esas itibarıyla Allah’ın isimlerinin mahlûkata yansımalarıdır. Bu manada her varlığın da bir hakikati vardır. Mesela, yaratma bir hakikattir. Bu kadar çeşitli şekilde yaratmak ise her varlığa, o sıfatın farklı tecellisinden dolaydır. Her varlık özeldir ve Esmâ-i Hüsnâ’ya özel olarak mazhar olmaktadır. Aynı isim her varlığa farklı şekilde tecelli etmektedir. Mahlûkat, kametine ve miktarına göre isimlere aynalık edebilmektedir. Bu durumda, varlıklar adedince Esmâ-i Hüsnâ’nın hadsiz ve sınırsız cilveleri meydana gelmektedir.

Nasıl ki bir su damlası da, bir deniz de güneşe aynalık eder, ancak miktarları farklıdır. Güneş bakımından bir farklılık olmasa da damla ve deniz bakımından farklılık var, en azından miktar ve kabiliyet farkı vardır.

Nisbî hakikatler niçin önemli ve kıymetlidir?

Nisbî hakikatler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır. Kâinattaki nizam, nisbî hakikatlerden doğmuştur. Nisbî hakikatlerden kâinatın bütün nevilerine bir “vücut-u vahit=ortak vücut” in’ikas etmiştir. Nisbî hakikatler, hakiki hakikatlerden daha çoktur. Bir zatın hakiki hakikati yedi ise nisbî hakikatleri yedi yüzdür.

Şer ve kötülüklerin insanlara zarar veren bir yönü varsa da azdır. Derenin içine ev yapan adam, yağmurdan ve selden zarar görür. O bir adam zarar görmesin diye yağmur yağmazsa bundan bütün bitkiler, hayvanlar ve insanlar zarar görecektir. Az bir şer olmasın diye büyük bir hayır terk edilmez. Terk edilirse büyük bir şer olur. Az bir zarar olmasın, birkaç kişinin hayatına zarar gelmesin diye cihat terk edilirse sonucu büyük bir zarar olur. Bütün bir millet zarar görür.⁹⁶

Güneşin bu âleme tecellisi ile bitkiler, meyveler gelişip olgunlaşırken, bazıları da bozulup çürümektedir. Güneş her ikisine de aynı şekilde tecelli etmesine rağmen muhataplarının mahiyet farkından dolayı bir kısmı olgunlaşırken bir kısmı da bozulup çürümektedir. Birkaç meyve bozulmasını diye güneş doğmamasını düşünmek, insanın hayalini bile dondurmaya yeter.

Bu kâinat, içindeki bütün mevcudatı ile beraber, kaderin kalemi ve kudretin çekici ile yapılmış manidar kitaplar, mektuplar, binalar ve saraylardır. Her biri tek başına binler vecihle Rabbinin terbiye ve merhametini gösterir. Varlıkların tamamı ise hadsiz vecihlerle Rablerinin terbiye ve merhamet fiillerini ortaya koyup ilan etmektedirler. O fiiller ise, dayandıkları bin bir Esmâ-i İlahiyenin hadsiz cilvelerini gösterirler. Esmâ-i Hüsnâ'nın menbaı olan yedi sıfat-ı Sübhaniyenin nihayetsiz tecellilerini beyan etmektedir. O her şeyi kuşatan yedi kutsi sıfatların madeni ve mevsufu ise ezeli ve ebedi bir Zât-ı Zülcelal'dir. Onun varlığına ve birliğine hadsiz işaretler ve nihayetsiz şahadetler ederler. Bütün mevcudatta bulunan bütün güzellikler, kıymetler, kemaller dahi, Cenab-ı Hakkın fiillerinin, isimlerinin, sıfatlarının kendilerine layık ve muvafık cemâllerine, kemâllerine ve hepsi birden Zât-ı Akdesin kutsi cemâline ve kemâline bedahetle şahadet ederler.⁹⁷

Nispi hakikatlerin varlığı ve çeşitliliği, Esmâ-i İlahiyenin bin bir tecellilerinin ifadesidir. Esmâ-i Hüsnâ'ya her yönüyle aynalık etmektir. Seradan Süreyya'ya kadar olan mertebeleri göstermektir.

Cenab-ı Hak, yedi sıfat-ı sübûtiye olan "hayat, ilim, semi', basar, irade, kudret, kelâm ve tekvin" sıfatlarının celalli ve cemalli tecellileri ile kendini tanıtır. Rahmet ve keremi ile kendisini ilan eder. Mesela:

Hayat sıfatı; kudreti bildiren bütün eserler, ilmi gösteren bütün intizamlar, hikmetler, süslü ve ölçülü suretler hayat sıfatının varlığını ifade etmektedir. Hayat da bütün hayat sahiplerini şahit göstererek bir Zât-ı Hayy-ı Kayyûmu bildirir. Hayat, kâinatı sürekli tazelenen, yenilenen büyük bir aynaya çevirir. Hayat, her şeyi her şeyle alakalı hale getirir.⁹⁸

İlim sıfatı dahi hikmetli, intizamlı, ölçülü olan bütün yaratıklar adedince, onların nasıl bir ilimle idare edildiğini, hangi bilgi ile süslendiğini gösteriyor. Varlıklardaki intizam, idare ve tezyinden bunları yapana deliller uzanıyor ve bir tek Zât-ı Akdesi bildiriyorlar.

Nasıl ki, kelimelerin sıfatı vahiyler ve ilhamlarla kendini tanıtır, kudret sıfatı da cismani kelimelerle Zât-ı Akdesini ilan ediyor. Kâinatı baştanbaşa cismani bir Kur'an haline getiriyor. O cismani Kur'an ile Kadir-i Zülcelali tarif ve tavsif ediyor. Varlıklara ait her ilim dalı, bu konuşmanın kelimelere dökülmüş halidir.

Diğer sıfatları da bunlara kıyaslayabiliriz.

Nisbî hakikatler; neviden neviye, sınıftan sınıfa, mahalden mahalle geçtikçe değişir ve başkalaşır. Fertten cemaate, şahıstan millete çıktıkça mahiyeti değişmektedir.

Meselâ, cesaret, cömertlik, erkekte gayret, hamiyet ve yardımlaşmaya sebeptir. Kadında, kocasına kötü muameleye, utanmazlığa ve kocasının hakkına tecavüze sebep olabilir.

Meselâ, zayıfın kuvvetliye karşı izzet-i nefsi, kuvvetlinin zayıfa karşı tevazuu, zayıfta tezellül olur.

Meselâ, bir âmirin makamındaki ciddiyeti vakar, mahviyeti zillettir. Evindeki ciddiyeti kibir, mahviyeti tevazudur.

Meselâ, bir iş yapmaya başlarken işin ön şartlarında Allah'a güvenip o şartları yerine getirmemek tembelliktir. İşin ön şartlarını yerine getirdikten sonra neticeyi Allah'a bırakmak ise tevekküldür. Çalışmasının sonucuna ve kısmetine razı olmak kanaattir, çalışma gayretini artırır. Mevcutla yetinmek ise gayretsizliktir.

Ferdin tek başına müsamahası fedakârlık olup salih amel olur. Cemaat adına olsa hıyanet olur.

Bir şahıs kendi namına tevazu gösterir, gururlanamaz. Milleti namına ise tevazu gösteremez, tefahur eder.⁹⁹

Hüsün ve kubuh meselesi

Hüsün ve kubuh, yani güzellik ve çirkinliğin, hayır ve şerrin yaratılmasındaki hikmet nedir? Güzelliğin ve çirkinliğin ölçüsü nedir? Bir şey ne zaman ve nasıl olursa güzel olur veya çirkin olur? Güzellik ve çirkinliğin menbaı ve kaynağı nedir?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olarak adlandırılan Matüridi ve Eş'ari mezheplerine göre güzelliğin ölçüsü Allah'ın emretmesi olması; çirkinliğin de yasaklamasıdır. Demek emir ile güzellik, nehiy ile çirkinlik tahakkuk eder."100

Hayatı halk eden Kadir-i Mutlak, hayatın gidişatı içinde neyin güzel ve neyin çirkin olduğunu kendisi belirler. Kararı kendisi verir. Onun emretmesi ile güzellikler ortaya çıkar, nehyedip yasaklaması ile de çirkinlikler meydana gelir. Hayatın programını o çiziyor. Hayat için neyin iyi ve neyin kötü olduğuna da o karar veriyor. Çünkü o çok iyi biliyor ve çok seviyor. Kur'an'da yüzlerce defa kendini Rahman ve Rahim olarak tanıtıyor ve mahlûkatına da rahmetini her fırsatta gösteriyor. Öyleyse onun yap dediği her şeyde mutlaka kulu için bir güzellik var, yasakladığı şeylerde de kulunun zararına bir şeyler vardır.

Doğduğunda süt gibi bir gıdayı rızık olarak ona gönderen, anne babasının şefkat ve merhametini ona hizmetkâr eden, acizliğine karşı onları en büyük bir yardımcı olarak hizmetine veren Allah elbette kullarını çok sevmekte ve onlara merhamet göstermektedir. Anne babanın merhameti, Allah'ın merhametinin bir yansımasıdır.

Emir ve yasaklar, hayatı ve onun içindeki beş şeyi korumak için yapılmaktadır. Dinimizde bu beş şey koruma altındadır. Bunlara temel hak ve hürriyetler de denilebilir. Onlar da; hayat, din, akıl, mal ve nesildir. Bütün emir ve yasaklar doğrudan veya dolaylı olarak bu beş şeyi korumaya matuftur.

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtu vesselam veda hutbesinde ümmetine son nasihatlarını yaparken canların, malların, ırz ve namusların masun ve korunmuş olduğunu beyan buyurmaktadır.101

Risale-i Nur'da ise; hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi olarak ifade edilmiştir. Hayat, kâinattan süzölmüş bir hülâsa ve kâinatın en büyük neticesidir. Kâinat ağacının meyvesidir. Küçük bir mahlûku, kâinat haline getiren mu'cizekâr bir hakikattir. Küçük bir hayat sahibini, kâinatın fihristesi haline çevirmektedir. Her canlıyı ekser mevcudatla münasebettar kılmaktadır. Adeta, onu küçük bir kâinat hükmüne, bir kudret mucizesi ve sanat harikası haline çevirmektedir.102

Hayat, Allah'ın kullarına verdiği bir emanettir. Bu emanetin doğru kullanılıp kullanılmadığının hesabı ise ahirette görülecektir. Öyleyse hayatı korumak, hayat sahiplerinin öncelikli vazifeleri arasındadır. "Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."103

Savaş hâlinde bile savaşa katılmayan kadın, çocuk, yaşlı, din adamı gibi kişilerin öldürülmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bir insanın başkasını öldürmesi yasaklandığı gibi kişinin intihar yoluyla kendisini öldürmesi de yasaklanmış ve en büyük günahlar içerisinde sayılmıştır.

"Din saadetin zıyasıdır, hissin ulviyetidir, vicdanın selâmetidir."104 İslam, hiçbir insana, hiçbir dini zorla kabul ettirmeyi, zorla din benimsetmeyi tasvip etmemektedir. "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır."105 Mademki hakikat açığa çıkmıştır, herkes hür iradesi ile dinini seçmekte serbesttir. Aklı ikna etme bakımından tebliğ zarureti vardır. O da kavli-leyyin ile olmalıdır. Akla kapı açma var, iradeyi ortadan kaldıracak şekilde zorlama yoktur.

Peygamberimiz aleyhissalâtu vesselam geldikten sonra diğer dinlerin ömrü tamamlanmıştır. Kur'an, bunu net olarak şöyle ifade etmektedir. "Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim."106 Durum böyle olmasına rağmen onları İslâm'ı kabul etmeye zorlamayı uygun bulmuyor. "Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."107 Der.

İnsanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliği akıldır. Akıl, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayıran en önemli özelliktir. Allah'ın rızasını tahsil için de akla ihtiyaç vardır. Kur'an yüzlerce ayetinde akıllı kullanılmaktan bahsetmektedir. Akılsızın dini sorumluluğu yoktur. Akıl ve şuuru ortadan kaldıran her türlü yiyecek ve içecek dinde haram kılınmıştır. Akıllı yanlış

yönlendiren nifak ve küfür de haram kılınmıştır.

İslam, mal mülk edinme hakkını teminat altına almıştır. Meşru yollardan bunları elde etmeyi kabul etmiş, gasp, hırsızlık, hileli kazanç gibi yolları ise kesin olarak yasaklamıştır. Zengin ile fakir arasındaki uçurumu kaldırmak için de zekâtı farz kılmış, zengin malındaki fakirin malum bir hakkı olarak tarif etmiştir.¹⁰⁸

Neslin korunması hem dini açıdan, hem de insani açıdan önemlidir. Bunun da meşru yolu nikâhtır. Nikâhtan maksat meşru yoldan çoğalmayı sağlamaktır. Çoğalırken de dini ve dünyevi eğitiminin iyi verilmesi gerektiği hadislerde ifade edilmiştir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam şöyle buyurmuştur: “Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.”¹⁰⁹ O’nun, çoğalmasını istediği nesil, Allah’ın ve onun Resulünün rızasını tahsile çalışan, onların emir ve yasaklarına uygun yaşamaya gayret gösteren bir nesildir. Böyle bir nesil ile iftihar edeceğini ifade buyuruyor.

İslâm, çocuk sahibi olmayı ve neslin devamını sağlamayı, ibadet kabul etmiştir. Ona herhangi bir sebeple zarar verme, rahme düşmüş çocuğu düşürmeyi, zâyî etmeyi, doğmuş bir çocuğu öldürme gibi kabul etmiştir. Özellikle anne karnında şekillenmiş, uzuvları belirmiş ve canlanmış bir çocuğun düşürülmesini haram saymıştır.

Eğitimi sağlam vermeden onu sokağa salmak, terör, alkol ve uyuşturucu gibi sebeplerle vatan ve milletine zarar verecek bir insan haline gelmesine vesile olmak iftihar vesilesi değildir. Tarihte bu sebeplerle helak edilmiş kavimler vardır. Bunlar yıkımdır. Neslin korunmasında onun için eğitimin ayrı bir yeri vardır. Anne babalar bundan sorumlu tutulmuşlardır.

Şerrin yaratılması şer midir?

Cenâb-ı Hak Ganiyy-i mutlak. Âlemde bu kadar şerlerin, fenalık ve dalâletlerin yaratılışında ne hikmet vardır?

“Hilkatte hayır asıl, şer ise tebe’îdir. Hayır; küllî, şer cüz’îdir.”¹¹⁰ Yaratmada gözetilen asıl maksat, hüsün, hayır ve kemallerdir. Mutlak çoğunluk ve galibiyet bunlara aittir. Şerler, çirkinlikler, batıl şeyler ise hem az hem de mağlup durumdadırlar.¹¹¹ Hayır ve güzelliklerin arasında bunlar görülmeyecek kadar dağınık ve azdırlar. Şerler, hayırların ve güzelliklerin mertebelerini göstermek, hem de nisbî hakikatlerin vücuduna ve zuhuruna başlangıç ve bir ölçü birimi olsunlar diye yaratılmışlardır.¹¹² Çünkü zıddı olmayan bir şeyde nisbî hakikatler ve mertebeler meydana gelmez. Çirkinlik olmazsa ve güzelliğin arasına girmezse, güzelliğin sonsuz mertebeleri gözükmez.¹¹³ Dolaylı olarak buradaki çirkinlik de bir güzelliştir.

Bir şerrin vücudu ve yaratılması, birçok hayırlı neticelere mukaddeme olmaktadır. Bizim tarafımızdan şer gibi görünse de neticeler itibarıyla hayır olur, hayır hükmüne geçer. Çünkü yaratma ve icat, neticelerin tamamına birden bakar. Sadece kesp denilen bizim cüz’i fiilimize bakmaz. Kesp, hususi bir mübaşeretir ve hususi bir neticeye bakar. Meselâ ateşin yüzlerce hayırlı neticeleri var. Bazı insanlar, hususi bir mübaşeretle, ateşten zarar görse, “Ateşin icadı şerdir” diyemezler.

Yağmurun gelmesinin binlerle neticeleri vardır. Yağmur rahmettir ve o neticelerin bütünü de güzeldir. Derenin içine ev yapan bir kişinin yağmurdan zarar görmesi hususi ve cüz’i bir mübaşeretir. Onun sû-i ihtiyarıyla ve kesbiyle onun hakkında şer olmuştur. Böyle birisi, yağmurun icadı rahmet değildir, yağmurun halkı şerdir diye hükmedemez.

Şeytanların icadının ve yaratılmasının, terakkiyât-ı insaniye gibi çok hikmetli neticeleri vardır. Sû-i ihtiyarıyla ve yanlış kesbiyle şeytanlara mağlûp olan birinin, “Şeytanın hilkatı şerdir” demesi doğru değildir. O, kendi kesbiyle kendisine şer yapmıştır.

Bir kişinin bir şeyi yapması, bir yanlış işlemesi cüz’i bir fiildir, hususi bir neticeye bakar. Onun o şerle alakası, hususi bir alakadır. Sadece kendisini ilgilendirir. Kendi hakkında hususi bir şer olur. İcat ise umumi neticelere bakar, onlar ise hayırdır. Onun için şerri yaratmak şer değildir, şerri işlemek şerdir.¹¹⁴ Şerri işleyen kimse, o genel itibarıyla hayır olan işi kendine özel bir alaka ile kendi hakkında şer haline getirmiş olur.

Şeytanlar ve şerler, meleklerle ve hayvanlara musallat olmadıkları için makamları sabit kalmıştır. Terakkileri yoktur. Allah, şeytanları insanlara musallat ederek onlarda sonsuz bir terakki ve tedenni mertebeleri ortaya çıkarmıştır. Nemrut ve Firavundan tut, ta evliya ve enbiyaya kadar uzun bir terakki merdiveni meydana gelmiştir. Kömür gibi ruhlarla elmas gibi ruhlar ayrılmıştır. Teklif sırrı ve peygamberlerin gönderilmesi ile büyük bir imtihan meydanı açılmıştır. Bu müsabaka olmasaydı istidatlar ayrışmayacaktı. Âlâ-yı illiyyîndeki Ebu Bekr-i Sıddık'ın ruhu, esfel-i sâfilîndeki Ebu Cehil'in ruhu ile aynı seviyede kalacaktı.

Şeytanların ve şerlerin yaratılması, büyük ve küllî neticeye baktığı için, onların yaratılması şer ve çirkin değildir. Duygularını kötüye kullanmak, kendisine özel alakasını şer yönünde kullanmaktan doğan şerler ve çirkinlikler insana aittir, özel bir sonuca bakmaktadır. Allah'ın yaratması ise genele bakar.115

Şöyle bir soru akla gelebilir. Şerlerin ve şeytanların yaratılması, arkasından peygamberlerin gönderilip müsabaka meydanının açılması sebebiyle insanların büyük çoğunluğu küfre gidiyor ve zarar görüyor. İslam ise hükmü çoğunluğa göre veriyor. "el-hükmü li'l-ekser" bir kaide haline gelmiş. Bu duruma göre şerrin yaratılması şer olmuş, peygamberlerin gönderilmesi rahmet olmaktan çıkmış?

Sayı çokluğu, keyfiyet olmazsa ehemmiyet yok. Asıl çokluk keyfiyete bakar. Mesela, yüz hurma çekirdeği olsa, toprak altına konulmasa ve su verilme, bir hayat mücadelesine tabi tutulmasa, yüz tane hurma çekirdeği olarak kalır. O çekirdekler toprağa konulup su verilse, bir hayat mücadelesi başlatılsa, seksen çekirdek bozulsa, yirmi çekirdek ise hurma ağacı olsa, suyu vermek zarar oldu, ekseriyetini bozdu denilemez. Çünkü ağaca dönen o yirmi çekirdek yirmi bin hükmüne geçmiştir. Sekseni verip yirmi bini kazanmak zarar ve şer değildir.

Veya tavus kuşunun yüz yumurtası bulunsa, yumurta itibarıyla her biri beşer kuruştan beş yüz kuruş eder. O yüz yumurta bir hayat mücadelesine bırakılsa, kuluçkaya yatırılrsa, seksen yumurta bozulsa, yirmi yumurta ise tavus kuşu olsa, kuluçkaya yatırmak çirkin ve şer oldu denilebilir mi? Hayır denilemez. Çünkü o tavus milleti ve o yumurta taifesi, dört yüz kuruş fiyatında bulunan seksen yumurtayı kaybedip, seksen lira kıymetinde yirmi tavus kuşu kazanmıştır.116

İşte insanlık, peygamberlerin gönderilmesi ve şerlerin hayırlara karıştırılıp imtihan sırrının açılması, şeytanlarla mücadeleye girilmesi sonucu yüz benlerce enbiya, milyonlarca evliya, milyarlarca asfiya kazanmıştır. Bunlar insanlığın güneşleri, ayları ve yıldızlarıdır. Bunlara nispetle sayıca çok, keyfiyet itibarıyla ehemmiyetsiz, Kur'an'ın ifadesiyle hayvandan daha aşağı kâfirleri ve münafıkları kaybetmiştir. Peygamberleri göndermesinin neticesi şer olması şöyle dursun, çok büyük bir hayırın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.117

Âdem'in (a.s.) Cennetten çıkarılmanın hikmetleri

Âdem'in (a.s.) Cennetten çıkarılmasının hikmeti nedir?

"El cevap: Hikmeti, taziftir."

Burada hemen akla şöyle bir soru gelebilir.

Cenab-ı Hak ve Feyyaz-ı mutlak (c.c.) Hazret-i Âdem'i (a.s.) Cennette yaratmış. Orada kalsaydı, bu dünyaya gönderilmeseydi, bu dünyanın mihnet ve meşakkati olmayacaktı. İman ve küfür müsabakası olmayacaktı. İnsanların büyük bir kısmının Cehenneme girmesi söz konusu olmayacaktı. Âdem'in (a.s.) Cennetten çıkarılması ve bir kısım insanların bu yüzden Cehenneme girmesinin hikmeti nedir?

Yukarıda da ifade edildiği gibi, insanın bu dünyaya gönderilmesi bir görevlendirmedir. İnsan, bu dünyaya çok büyük bir vazife ile memur edilerek gönderilmiştir. Küfrün en aşağı mertebelerinden başlayıp Peygamber Efendimizin aleyhissalâtu vesselam makamına kadar olan manevi mertebeler insanın bu dünyaya memur olarak gönderilmesi sayesinde meydana gelmiştir. İnsanlığın kabiliyet ve istidatlarındaki inkişaf ve inbisatları bu sayede meydana gelmiştir. Allah'ın (c.c.) bütün isimlerine bir câmi ve küllî ayna olmaları yine bu sayede olmuştur. Cennette doğum ve ölüm gibi hadiseler olmadığı için çoğalma da olmayacaktı. "Eğer Hazret-i Âdem Cennette kalsaydı, melek gibi makamı sabit kalırdı; istidâdât-ı beşeriye inkişaf etmezdi. Hâlbuki yeknesak makam sahibi olan melâikeler çoktur; o tarz ubudiyet (kulluk) için

insana ihtiyaç yok. Belki hikmet-i İlâhiye, nihayetsiz makamâtı kat' edecek olan insanın istidadına muvafık bir dâr-ı teklifi (teklif yerini) iktiza ettiği için, melâikelerin aksine olarak, muktezâ-yı fitratları (yaratılışlarının gereği) olan malûm günahla Cennetten ihraç edildi."118

Demek ki, Hazret-i Âdem'in (a.s.) Cennetten çıkarılması sırf hikmet ve rahmettir.

Kâfirlerin Cehenneme tıklmaları ve orada ebedi olarak kalmaları da hak ve adalettir. Kâfir az ve kısa bir ömürde bir günah işlemiş; fakat o günah içinde nihayetsiz bir cinayet var. Bir dakika inkâr ve küfür, bin adamı öldürmek kadar büyük bir cinayettir. Çünkü küfür, bütün kâinatı tahkirdir, onların tevhide delil olmalarını küfür karanlığı ile örtetek küçük düşürmektir. Kıymetlerini düşürüp aşağıya indirmektir. Bütün varlıkların vahdâniyete, Allah'ın bir ve tek olduğuna şahadetlerini yalanlamaktır. Varlıkların üzerinde görünen Esmâ-i Hüsna'nın cilvelerini aşağılamak ve alay etmektir. "Onun için, mevcudatın hakkını kâfirden almak üzere, mevcudatın Sultanı olan Kahrâr-ı Zülcelâlin, kâfirleri ebedî Cehenneme atması ayn-ı hak ve adalettir. Çünkü nihayetsiz cinayet nihayetsiz azâbı ister."119

Allah'ın Görülmesi

Her cemal ve kemal sahibi kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek ister. Bunun için bir meşher ve panayır açar, sanatının harikalarını, saltanatının haşmetini orada teşhir etmek ister. Bunu kendisi seyrettiği gibi başkasının gözüyle de onları görmek ister.

Allah, böyle bir hikmete binaen şu muhteşem saray olan şahadet âlemini ve ondan daha harika ve muhteşem olan ahiret âlemlerini yapmıştır. İçinde binler nimet ve ihsanlarını yerleştirmiştir. Şu görünen âlemde, her bir taifeye layık bir sofraya kurmuştur. Hadsiz nimetleri o sofrada sermiş ve emri altındakilerini seyre ve tenezzühe davet etmiştir.120

Şu şahadet âlemindeki bu sofraları gezip gören kimseler, bu büyük teşhir alanını açan ve bu nimetleri önlerine sereni tanıyıp görmek isteyeceklerdir. Bu fitri bir duygudur. Kararsız ve geçici şu âlemde bu muhteşem masrafı yapan, onları bundan daha güzel bir âleme davet etmekte ve orada 'gözün görmediği, kulağın işitmediği, beşerin kalbine doğmayan nimetler hazırladığını'121 ifade etmektedir.

Allah, insan kalbine nimet vereni görme arzusunu yerleştirmiş, bu gayet fitri bir duygudur. Fitrata uygun olan bu arzunun meydana gelmesi için bir mani yok ise, meydana gelmesi de normaldir. Geriye, nerede, ne zaman ve ne şekilde meydana geleceği kalmaktadır.

Ehl-i sünnet âlimleri rü'yetin hak ve caiz olduğu, mahiyetinin ise bilinmeyeceği kanaatindedirler.

Şu şahadet âleminde, bu dünya gözü ile onu göremeyeceğiz. Şu gözümüzün görme sahası bu âlemdir. Çünkü bu gözün belli sınırları vardır. O sınırların dışında kalanı bu göz ile görmek mümkün değildir. Bediuzzaman, "Göz bir hassedir ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyrederek."122 demektedir. Yani şu gözün görme alanı bu dünya ile sınırlıdır. Ancak onun sıfatlarını akıl ve duygularımızın gözü ile görebileceğiz.

Ayrıca başka âlemleri ve orada olanları görmek için bu göze de ihtiyaç olmayabilir. Mesela, rüya görürken bu gözlere ihtiyaç kalmıyor. Sevginin, aklın, kalbin ve hislerin de birer göz olduğunu, onların da görme sahalarının bulunduğunu biliyoruz. O âlemlerde hayal süratinde ve ruh hafifliğinde gezmek imkân dâhilinde olmaktadır.

"Ruh zaten zamanla mukayyet (sınırlı) değildir. Ruhu cismâniyetine galip olan evliyanın işleri, filleri, sür'at-i ruh mizanıyla (ölçüsü ile) cereyan eder."123

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam sadece gözleri ile değil, ense tarafı ile de görüyordu. Şöyle buyuruyordu: "Safılarınızı tamamlayın. Zira ben sizi arka taraftan da görüyorum"124 Hazır zamanın ötesindeki hadiseleri de görüyordu. Kıyamete kadar gelecek ümmetini de bu hususlarda ikaz ediyordu.

Allah'ı görme konusu üç maddede tartışılmıştır.

Bu dünyada dünya gözü ile görmek.

Rüyada görmek.

Cennette görmek.

Dünyada iken, bu dünya gözü ile Allah'ı görmek mümkün değildir. Bu haliyle insan gözü buna müsait değildir. Ancak, bunun bir istisnası var. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam Miraçta Cenâb-ı Hakk'ın kelâmına ve rü'yetine (görülmesine) mazhar olmuştur. Bu durum O'na mahsustur.

Peygamberlerin efendisi, hatemü'l-enbiya, Ferîd-ü Kevn-ü Zaman olan Fahr-i Kâinat Efendimiz aleyhissalâtü vesselam bütün mahlûkatın temsilcisi olarak Cenab-ı Hakkın kelâmına ve Rü'yetine mazhar olmuştur. Onun dışındaki insanların dünya gözü ile görmesi ise mümkün değildir.¹²⁵

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam miraç ile ahiret âlemlerine girmiş, ebedi saadetin hazinelerini görmüş, anahtarını alıp getirmiş, insanlara ve cinlere hediye etmiştir. Miraç vasıtası ile kendi gözü ile Cenneti, Cehennemi görmüştür. Rahman ve cemal sahibi Allah'ın rahmetinin bâki cilvelerini görmüş, ebedi saadeti, hakkalyakîn anlamıştır. Onun varlığını haber vermiş, bu müjdeyi insanlara ve cinlere hediye etmiştir. ¹²⁶

Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam bütün kemâlât-ı insaniyeyi kendisinde toplamış, Allah'ın bütün tecellilerine mazhar, bütün kâinat tabakalarına nazır, nübüvveti umumidir. Peygamber Efendimiz aleyhissalâtü vesselam, Rububiyet saltanatının dellalı, Allah'ın rızasının tebliğ edicisi, kâinat tılsımını açan bir elçidir. Cenab-ı Hak, onu buraka bindirip, şimşek gibi semâvâtı seyrettirip, menzilden menzile mertebeleri kat ettirip, Rububiyet-i İlahiyeyi temaşa ettirmiştir. O dairelerde makamları bulunan peygamberler ile görüşürmüştür. Kâb-ı Kavseyn makamına çıkarmış, ehadiyet ile kelâmına ve rü'yetine mazhar kılmıştır.¹²⁷ Cenab-ı Hak, bütün mevcudatta yayılan ve dağılan muhabbet tecellilerinin bütün nevilerini bir aynada görmek ve ehadiyet sırrıyla göstermek için, hilkat ağacının bir münevver meyvesini huzuruna celp edecektir. O meyve, hilkat ağacının esas hakikatlerini içine alabilecek bir meyvedir. O zat, ilk olan çekirdekten, son olan meyveye kadar var olan bütün bağları ve alakaları ortaya koyacak bir misal olacaktır. O zatı, miraç ile huzuruna getirip kâinat namına mahbubiyetini göstermek için rü'yet-i cemaline müşerref edecektir. Onun bu halinin başkasına sirayet etmesi için kelâmıyla taltif edip fermanıyla tavzif edecektir.¹²⁸

Rüyada görmek konusunda büyük zatlardan rivayetler var. Bu tür rivayetleri ne inkâr etmeli, ne de fevkalâde büyütmeli! Allah'ın bir lütfu ve ikramı olarak, bir kuluna, rüyasında perdeler arkasından bazı isimleri ile tecelli edip nuruna mazhar kılması vaki olabilir. Bunu bir ikram olarak kabul etmek gerekir.

Cennette ise Mü'minlere Allah'ı göreceklerdir. "O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır."¹²⁹ Ayeti bunu göstermektedir. Müfessirler, buradaki bakmayı görmek olarak yorumlamışlardır.

"Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr dağına) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin..."¹³⁰ Mealindeki ayeti yorumlayan müfessirler, Musa (a.s.) gibi büyük bir peygamberin Allah'ı görme talep etmesini onun görülebileceğine bir işaret olarak yorumlamışlardır. Olmayacak bir şeyi talep etmek, peygamber için uygun olmaz demişlerdir. Âyette geçen "Beni göremezsin" cümlesi ise, bu dünya gözü ile görülmesinin mümkün olmadığını ifade içindir şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda bu ayet ile Hz. Musa'nın (a.s.) ümmetinin sorduğu bir sorunun da cevabını da vermektedir. Hz. Musa'nın (a.s.) ümmeti ona "Allah'ı bize açıkça göster, demişlerdi."¹³¹ "Beni göremezsin" ifadesi Hz. Musa'nın (a.s.) ümmetine de bir ibret dersi vermektedir. Hz. Musa'nın (a.s.) göremediği Allah'ı, ümmeti asla göremez demektedir. Onların görme taleplerinin mümkün olmadığını, boş bir istek olduğunu göstermiştir.

"Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır."¹³² Ayette geçen "fazlası"ndan maksat Allah'ı görmek olarak yorumlanmıştır.

İnsan vefat ettikten sonra gözdeki bu perde kısmen kalkmaktadır. Melekleri ve ruhani varlıkları görebilmektedir. Nitekim insan, kabirdeki sual meleklerini görecektir.

Cennet ehlinin, Allah'ın ikramı ile kazanacakları nuraniyet hesaba katıldığı takdirde, göz de buna bağlı olarak çok yüksek bir seviye kazanacaktır. Ruhları bedenlerine galip hale gelecektir. Ruhun kabiliyetleri de çok yükselecektir. Rabbini;

zamandan, mekândan, cihetten ve şekilden münezzehtir olarak görecektir.

O gün bazı yüzlerin Rablerine bakıp parlamasını, güzel iş yapanlara bir de fazlası olan cemalini göstermeyi Allah vadedmiş, elbette yapacaktır. Bundan dolayı da Rabbimize sayılara sığmayacak şekilde hamd ederiz.

İnsanlar, imtihan için bu dünya misafirhanesine gönderilmişlerdir. İman ve itaatle bu imtihanı başarı ile bitirenler, sevgi ve itaatlerini ortaya koyanlar, şahadetnamelerini aldıktan sonra Allah'ın ikramına mazhar olacaklardır. Cennet büyük bir ikramdır. Allah'ı görmek şerefi ise Cennetten daha büyük bir ikram olarak, ayetin deyişimi ile fazlası olarak salih kullarına ikram edilecektir.

Allah'a iman etmenin ve onu sevmenin, ona kulluk etmenin ahirette büyük bir neticesi var. Evliya ve asfiyanın ittifakları ile bu dünyanın bin sene çok mutlu ve mesut hayatı Cennet hayatının bir saatine denk gelmez. Böyle bir Cennet hayatının bin senesi ise bir saat Cenab-ı Hakkın cemalini görmeye ve müşahede etmeye denk gelmez. İşte Allah'a iman ve muhabbetin büyük neticesi, ahirette Zât-ı Zülcelâlin müşahedesini ve görülmesidir. Hadis133 ve Kur'an'ın134 nassı ile sabittir.

İrade sıfatı

Allah'ın dileme, irade etme sıfatıdır. Cenab-ı Hakkın iradesi sonsuzdur. Olmuş ve olacak her şeyi kendi hür iradesi ile diler. Bir başkasının talimatına ihtiyacı yoktur. İradesinde sınırlama da yoktur. Sinekten semâvât kandillerine kadar bütün kâinata cereyan eden her şey onun iradesi ile meydana gelir, gelmemesi gerekenler de gelmez. Gelmemesi de onun iradesi ile olur. Onun iradesi olmadan bir sinek kanadını kıpırdatamaz, bir yaprak düşmez. O dilediğini yapar ve yapmaya da gücü yeter. Mülkün sahibi odur. Mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

Kullarına ve mahlûkatına verdiği irade ise, Allah'ın imkân ve güç verdiği kadarı ile sınırlıdır. İnsana verilen cüz'î irade, meyletmek, dilemek ve yönelmek ile sınırlıdır, yaratmaya ve meydana getirmeye gücü yetmemektedir. Allah imkân vermezse, insan, eline aldığı ağızına götürmekten acizdir.

Allah'ın varlığı, mümeyyize (ayırıcı), muhassısa (tahsis edici) ve müessire (hükümünü yürüten, etkileyici) olmak üzere üç sıfatı istilzam eder.135 Mümeyyize, ilmi gerektirir. Bilmeden ayırmak, seçmek, şeklini sınırlandırmak, belli bir şekle ve kalıba sokmak olmaz. Muhassısa, iradeyi gerektirir. Bir şeyi özel hale getirmek bir irade ile olur. Mesela insanın yüzüne belli bir şekil verilmesi bir irade işidir. Müessire ise, ilim ve iradenin tahsislerini meydana getirir. Kudret ve kuvvettir.

Bir şeyi emretmek veya yasaklayıp menetmek, bir irade ve kudret işidir. Gücü kudreti olmayan birinin emir vermesinin veya yasaklamasının bir kıymeti yoktur. Emir ve nehyin olduğu her yerde ilim, irade ve kudret vardır. "Meselâ, Kur'an'ın "Ey yer, suyunu yut. Ey gök, suyunu kes."136 Ayetiyle, sema ve arza verdiği emrin tazammun ettiği yüksek ve kat'î irade ve kudret ile derhal bulutlar çekilir, arz da suyunu yutar.

"Ve keza, arz ve semâya "Ey yeryüzü ve gökyüzü! İstesiniz de, istemeseniz de, ikiniz birden emrime uyun."137 ayetiyle verilen emri itaatle kabul etmelerinden, o emirdeki irade ve kudretin derece-i kuvveti ve dolayısıyla kelâmın derece-i ulviyeti tebarüz eder."138

Bu dünyanın kurulması, imtihanın açılması, bu dâr-ı teklifin düzenlenmesi bir irade işidir. Yüksek cevherlerin müzahrefattan (döküntülerden) ayrılmasını, zıtların birbirinden ayrılarak tesaffi etmesini irade etmiştir.

Bu dünya bir imtihan meydanıdır. İmtihanın sırrı, iyi ile kötüyü, âdi ile âliyi, yani zıtların birbirinden ayrılmasını, tahavvül ve tagayyürü irade etmektir. Tagayyür ve tahavvül zıtların birbirine karışmasını ister. İyi ile kötüyü mezceder. Çirkinliği güzelliklerle bir araya getirir. Zıtları dest-i kudret yoğurur, tagayyür ve tebeddül kanununa tabi kılar.

İmtihan meclisi kapandıktan, tecrübe vakti bittikten sonra inayet-i ezeliye, zıtların tasfiyesini istemektedir. Ebediyet için zıtların birbirinden ayrılmasını, ihtilafın ve değişimin sebepleri olan zıtların tesaffisini irade etti. Bu tasfiyenin neticesinde, Cehennem bir muhkem cisim olarak, aşiretiyle doldurulmuş olarak " Ey suçlular! Bu gün bir tarafa ayrılın."139 ayetine mazhar oldu. Hem Cennet ebedi ve çok sağlam bir yapı, bir cisim olarak kendi esaslarıyla tecelli

ederek taifesine “Daimî kalmak üzere Cennete giriniz.”¹⁴⁰ teşrif ve tekrim hitabına mazhar olur. Bu ayrışmanın sebebi intizamdır. İntizam devam sebebidir. Hakîm-i Ezeli, bu iki menzilin sakinlerine kâmil kudretiyle öyle istikrarlı bir yer ve vücut verir ki, hiç bozulmaya ve değişmeye maruz kalmaz. Yıkılmanın, bozulmanın sebepleri bulunmaz. Ya da gelir ile gider arasındaki nispet kararlı hale gelir. Şu dünyada yok olmayı meydana getiren değişimin sebebi bedendeki toplanma ve ayrışmanın dengesizliğidir.¹⁴¹

İnsana verilen irade, ilim kudret gibi sıfatlar birer mikyas ve ölçektir. Cenab-ı Hakkın sınırsız sıfatlarını mukaddes şuurunu anlamak içindir. Bir evin yapımını ilmiyle planlayıp, iradesi ile yapılmasını isteyip, kudreti ile vücuda getiren insan şunu düşünecek: Ben bu evi nasıl yaptım ise, şu kâinat sarayının bânisi de bu muhteşem sarayı sonsuz ilmi, iradesi ve kudretiyle vücuda getirmiştir. Onun ilim, irade ve kudretine sınır yoktur.¹⁴²

Her bir şeyin, hususan canlıların yaratılmasında çok karışık ihtimaller mevcuttur. Binlerce sonu kesik yollar vardır. Bunların içinden neticeli bir yola, binler ihtimalden bir tek ihtimale yönlendirmek, muntazam bir teşahhus vermek sonsuz bir külli iradeyi gösteriyor.

Hadsiz vaziyetler ve ihtimaller içinden bir vaziyeti seçmek, bir tahsis, bir tercih, bir kast ve bir irade ile olur.¹⁴³ Sinek taifesinin binlerce çeşidinden bir sineğin kanadına lakayt kalmayan, başıboş bırakmayan bir kast ve irade, hadsiz zîşuurun beşiği olan dünyamıza ve onların içinde nazenin ve nazdar bir varlık olan insanın değil amellerini, onların hayallerini bile muhafaza edecek. Hiçbir şeyini, irade ve ihtiyarının, kast ve meşietinin dışında tutmayacaktır.¹⁴⁴

Bir şey, görüyorsa hayatı var demektir. İşitmek, hayatın alâmetidir. Söylemek varsa hayatın varlığını gösterir. İhtiyar ve irade varsa hayat var demektir. Şu kâinatta görünen eserleri ile varlığı kesin ve bedihi olan sınırsız kudret, her şeye şamil irade, her şeyi kapsayan ilim, bütün delilleri ile Hay ve Kayyum olan Allah'ın vücup-u vücuduna şehadet ederler. Kâinatı ışıklandıran, ahireti bütün zerrelere ile hayatlandıran sermedi bir hayata şehadet ederler.¹⁴⁵

Koca bir ağacı, Allah, küçücük bir çekirdekten meydana getirmektedir. Onu dal ve budaklarla süslemekte, yapraklarla tezyin etmekte, çeşit çeşit meyveleri o dallara takmakta, onların eliyle insana sunmaktadır. Bazı ağaçlara süngüsünü takmış asker gibi dikenlerle nöbetçi dikmekte, toprağı, havayı, suyu, güneşi o ağacın hizmetine vermektedir. Tatsız ve kokusuz toprak ve sudan binlerce tat ve kokuyu o ağacın meyve ve çiçeklerine takmaktadır. Bunlarla insanın ağız ve midesine bir bağ ve alaka meydana getirmektedir. En nihayet o meyvenin içine yeni ağaçların plan ve programlarını çekirdeklerine yerleştirmektedir. Bütün bunlar ancak ve ancak bir irade ve kast ile olabilir. O çekirdekteki hayat düğümünü açmak onun iradesinin ve kastının dışında olamaz. Onun izni olmadan bu düğümü açmak mümkün değildir.

Bir ve tek olarak bu külli işleri yapması onun varlığına ve birliğine aykırı değildir. Onun irade ve kudreti, hem her birinin yanında bulunur, hem de hiçbir yerde bulunmaz.

Şu muhteşem ağacın her meyvesinin ve çekirdeğinin üzerinde, Allah'ın irade sıfatından gelen ve adına emir kanunları denilen kanunun birer gözü, birer kulağı vardır. O ağacın her bir bölümünde, dalında, yaprağında ve meyvesinde, emir kanunları işlemektedir. Vasıtalar yaratılışa perde olmaz ve engel teşkil etmez. Belki telefon telleri gibi kolaylık ve yakınlık sebebi olur. En uzak, en yakın haline döner.

Madem, Cenab-ı Hakkın irade gibi bir sıfatı, bir cüz'i tecellisi milyon yerde, milyonlar işi vasıtasız olarak yapıyor. “Elbette, Zât-ı Zülcelâlin tecellî-i kudret ve iradesiyle, şecere-i hilkatî bütün ecza ve zerratıyla beraber tasarruf edebilmesine Şuhut derecesinde yakîn etmek lâzım gelir.”¹⁴⁶

İnsan Rahman Sıfatının Aynasıdır

Esmâ-i Hüsnâ'nın en cami, derli toplu aynası insandır. İnsan, Allah'ın isimlerinin tecellisine makes olma noktasında merkez nakıştı. Allah bu durumu Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade etmektedir. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”¹⁴⁷

Allah kâinatı bir saray gibi yaratmıştır. İçine yıldızları ekmiştir. Onları hikmetle, yani muhteşem bir ölçü ve kolaylık içinde gezdirip idare etmektedir. En itaatli memurdan daha itaatli şekilde işlerini yapmaya devam etmektedirler. Esmâ-i

Hüsna'sına aynalık etmektedirler.

Bir Hadis-i Şerifte insanın bu kâinatta merkez nakış olması durumu şöyle ifade edilmektedir: "Muhakkak ki Allah, insanı Rahman suretinde (Rahman sıfatına en güzel aynalık edecek şekilde) yaratmıştır."148 Bu hadisle ilgili çok değişik yorumlar, bazen de kulluk sınırlarını zorlayacak şekilde izahlar yapanlar da olmuştur. Risale-i Nurlarda bu hadisin akli ikna edecek güzel yorumları vardır. Onları burada derleyerek takdim etmek arzu ve niyetindeyiz.

Cenab-ı Hakkın, mahlûkatı içinde şeriki, naziri, ortağı, zıddı yoktur. Sureti, misli, benzeri de yoktur. Kur'an-ı Kerim bunu açık bir şekilde ifade etmektedir. "Onun benzeri hiçbir şey yoktur."149 Ancak onun işlerine, faaliyetlerine misal ve temsillerle bakılabilir. Şuunatına, yani işlerine ait en yüce temsiller ona aittir. "Göklerde ve yerde en yüce mesel ve temsiller Ona aittir."150 O zaman bu hadisi de doğru anlamak için misal ve temsil noktasından bakmak gerekmektedir. Biz de o cihetten bakmaya çalışacağız.

Kâinatın yüzünde bin bir ismin şualarından tezahür eden Rahman isminin tecellileri geniş şekilde görünmektedir. Kâinatın tamamında görünen dayanışma, yardımlaşma, birbirinin ihtiyaçlarına cevap verme gibi işler bu tezahürü ifade etmektedir. Aynı şekilde yeryüzündeki bitki, hayvan ve insanların terbiye ve idaresinde görülen benzerlik, uygunluk, intizam, düzen ve lütf tecellileri bu rahmetin yeryüzünde dahi aynı şekilde görünmesidir. Bu kadar geniş dairedeki rahmet tecellilerini ihatalı bir şekilde görmek ve idrak etmek her zaman ve herkes için mümkün olmayabilir. İşte bu geniş dairede görünen, ortaya çıkan 'Rahmaniyet' tecellilerinin küçük ölçekte insan simasında da göstermektedir. Geniş dairede gösterdiğini, dar dairede de göstermektedir. Böylece, akli boğulmaktan ve idrak edememe gibi bir sıkıntıdan kurtarmaktadır. İnsanın yüzünde bu rahmetin mükemmel şekilde tecellisini göstermektedir.151

Hadis-i Şerifte ifade edilen insan simasının rahman suretinde yaratılmasından maksat da insanda görünen bu tecellilerdir.

Rahman sıfatı, "Rezzak" manasındadır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, vücudun tekrarlanması, yani devamlılığıdır. Vücut ise, "ilim, irade, kudret" sıfatlarını gerekli kılar. Beka, yani devamlılık rızık mahsulüdür. Bu da görme, işitme ve konuşma sıfatlarını gerektirir. Ta ki, rızıklanan dahi, istediği zaman işitsin, istediği zaman görsün, istediği zaman konuşsun. Bu durum, "basar (basar), sem' (işitme), kelâm (konuşma) sıfatlarını iktiza eder. Bu altı sıfat da kesin olarak birinci sıfat olan "hayat" sıfatını istilzam ederler.152

İnsan simasında suret-i Rahman var derken, maddi olarak da yukarıdaki sıfatların insana özel küçük numunelerinin insan simasına takıldığı, bu sıfatların insana mahsus maddi şekillerinin görüldüğü de ifade edilmektedir. Allah'ın sübûtî sıfatlarının küçük ölçekte insanda tecellileri vardır. İnsanın dış görüntüsünde 'Rahman' sıfatında toplanan, dürülüp sarılan hayat, ilim, semî, basar, irade, kudret, kelâm sıfatları insanın simasına, özellikle baş kısmına yerleştirilmiştir. Bir insan, şayet kâinat çapındaki rahmet tecellisini ihata edemiyorsa; yeryüzündeki geniş çaplı rahmet tecellisini ihata edemiyorsa kendi simasına bakacak, küçük numunelerini dar dairede, insan simasında da görecekler.

Bu durum Allah'ın insanlara bir lütfudur. İhata ve idrak acizliğini ortadan kaldırıp bu yoldaki mazeretini yok etmektir.

Allah her türlü kendisini tanıtıyor. Bakmasını bilene bütün kapıları açmaktadır. Kesret içinde, geniş dairelerde akılları boğmuyor. Ey insan kendini oku, yeter diyor.

İnsan, üzerinde nakışları görünen Esmâ-i Hüsna'ya aynalık eder. İnsan çok kapsamlı mahiyeti itibarıyla, sadece dış görünüşünde yetmişden fazla Esmâ-i Hüsna'nın nakışları görünmektedir. Meselâ, yaratılışında 'Sâni', 'Hâlık' isimleri; en güzel kıvamda yaratılmasında 'Rahmân' ve 'Rahîm' isimleri; hüsn-ü terbiyesinde 'Kerîm', 'Lâtif' isimleri gibi bütün âzâ ve âletleri, organ ve cevherleri, duyguları, hisleri ve maneviyatı ile ayrı ayrı isimlerin nakışlarını göstermektedir. Demek nasıl Esmâ-i Hüsna'da bir ism-i âzam var, o isimlerin nakışlarında da bir nakş-ı âzam var, o da insandır. "Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku. Yoksa hayvan ve camit hükmünde insan olmak ihtimali var."153

Günah-ı kebireyi işleyen nasıl mü'min kalabilir?

Kebire kelimesi, büyük günah manasında kullanılmaktadır. Çoğulu 'kebair'dir. Kur'an'da daha çok "zenb, işm, fisk, isyan"

kelimeleriyle ifade edilmektedir.

Günah-ı kebir, “dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen davranış” olarak tarif edilmektedir.

İslam tarihinde tartışmaya açılan ilk konulardan birisi büyük günah işleyen (mürtekb-i kebir) durumu olmuştur. Bu da iki koldan tartışılmıştır. Birisi büyük günah kavramı üzerinden, ikincisi de büyük günahı işleyen dini durumunun ne olacağı üzerinden tartışılmıştır.

Kebâir, Kur’an’da bu isimle de geçmektedir.

“Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere yerleştiririz.”154 “O inananlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.”155

Hadis-i Şeriflerde de büyük günahlardan bahsedilmekte ve bir kısmı da sayılmaktadır. Allah’a ortak koşmak, adam öldürmek, ana babaya karşı gelmek, yetim malı yemek, faiz yemek, dürüst kadınları iffetsizlikle suçlamak, büyü yapmak, savaştan kaçmak, yalancı şahitlikte bulunmak ve ödenemeyecek miktarda borçlu olarak ölmek büyük günahların başında zikredilmiştir.156

İsrarla işlenen küçük günahın da büyük günaha dönüşeceği telakkisi genellikle kabul görmüştür. “Tövbe, istiğfarla karşılanan büyük günah artık büyük değildir. İsrarla (sürekli) yapılan küçük günah da küçük kalmaz / büyür.”157

Hz. Enes (r.a.) bazı muhataplarına anlatıyor:

“Siz (genel olarak bu zamandaki insanlar) öyle bazı (kötü) işler yapıyorsunuz ki, onlar sizin güzünüzde kıldan daha incedir(daha küçüktür). Oysa biz Hz. Peygamber (a.s.m) döneminde onları helak edici (büyük günahlardan) sayardık.”158 Hz. Enes (r.a.) hicri 93 yılında vefat etmiştir. Peygamber Efendimizin (a,s,m) vefatından 83 yıl sonra yani tâbiin dönemi için bunları söylemektedir. Küçük günahları hafife alarak ısrarla işlemeye devam etmenin tehlikesini ifade etmektedir.

Bediuzzaman Said Nursi de büyük günahı işleyen durumunu tartışmıştır. “Günah-ı kebiriyi işleyen nasıl mü’min kalabilir?” sorusuna cevap aramış, ruhî ve ictimaî tahliller yapmıştır.

İnsan nefsinin hazır olan bir dirhem lezzeti, ileride olacak olan bir batman lezzete tercih edeceğini, hazırdaki bir tokattan, ilerideki bir sene azaptan daha ziyade çekineceğini ifade etmektedir. His ve hevesin galebe etmesi durumunda aklın muhakemesini dinlemeyeceğini, hazırdaki az bir lezzeti ilerideki büyük bir mükâfata; hazırdaki az bir sıkıntıdan kurtulmayı ileride gelecek büyük bir azaptan kurtulmaya tercih edeceğini beyan etmektedir. “Çünkü tevehhüm ve heves ve his, ileriye görmüyor, belki inkâr ediyorlar. Nefis dahi yardım etse, mahall-i iman olan kalp ve akıl susarlar, mağlûp oluyorlar. Şu halde, kebâiri işlemek imansızlıktan gelmiyor, belki his ve hevesin ve vehmin galebesiyle akıl ve kalbin mağlûbiyetinden ileri gelir.”159

Fenalık ve hevesat yolu tahrip cinsinden olduğu için kolaydır. Cin ve insan şeytanları insanları bu yola çabuk sevk edebiliyorlar. Ebedi olan ahiretin sinek kanadı kadar bir nuru, bir insanın dünyadaki ömründe aldığı lezzet ve nimetten daha büyük olduğu halde “bazı bıçare insanlar, bir sinek kanadı kadar bu fâni dünyanın lezzetini, o bâki âlemin bu fâni dünyasına değer lezzetlerine tercih edip şeytanın arkasında gider.

“İşte bu sırlar içindir ki, Kur’ân-ı Hakîm, mü’minleri pek çok tekrar ve ısrar ile tehdit ve teşvik ile günahattan zehir ve hayra sevk ediyor.160

Şeytanların yaptıkları bir çeşit tahriftir. Az bir iş ile çok büyük şerleri yaparlar. Onun için hak üzere ve hidayet yolunda gidenler çok fazla dikkatli olmaya, aşırı derecede sakınmaya, tehlikenin büyüklüğünü sürekli hatırlamaya, bu konularda fazlaca yardıma muhtaçtırlar. Bunun için Cenâb-ı Hak, Kur’an’da çok fazla tekrar ile şeytandan Allah’a sığınmaya teşvik ediyor. Bin bir ismi ile Mü’minlere yardım edeceğini bildiriyor. Bunlar insanların kıymetini düşürmez, bilakis onların

kıymetlerini korumaya yöneliktir. Şeytanın şer ve tahribatını da ciddiye almaları gerektiğini ifade ediyor. Hakikat ve hidayet ehlinin şeytanın hilelerinden kurtulmalarının çaresini gösteriyor. Kur'an'ın muhkem kalesine girmelerini, Peygamber Efendimizin aleyhissalâtu vessalam sünnetine yapışmalarını, ancak kurtuluşun bu şekilde mümkün olacağını ifade ediyor.¹⁶¹

Küfür ve dalalet yolu, tahrip cinsinden olduğu için çok kolay şekilde çok büyük tahribat yapabiliyor. Birçok insan, basit gördükleri işler yüzünden oraya gidebiliyor. Ancak, inkâr ve küfür yolu, biraz derinlemesine düşünüldüğü zaman gidilmesi mümkün olmayacak kadar zor bir yoldur. Hiç kimsenin oraya girmemesi gerekir. İman ve hidayet yolu ise çok kolay ve açıktır. Herkesin oraya girmesi gerektir. Nasıl oluyor da insanların büyük bir çoğunluğu böyle zor bir yola gidiyorlar?

Bediuzzaman, bunun çok güzel bir tahlilini şöyle yapmaktadır.

Küfür ve dalâlet iki kısımdır.

Birinci kısmı, amelî ve fer'îdir. İman hükümlerini veya onlardan birisini inkâr etmektir. Bu kolay şekilde yapılan bir iş, bir fiildir. Hakkı kabul etmemektir veya reddetmektir. Bu tür küfür ve inkâr kolaydır. Bundan dolayı birçok insan bu yola gitmektedir.

İkinci kısım, amelî ve fer'î olmayıp, itikadî ve fikrî bir hüküm, bir inkârdır. Sadece imanın inkârını değil, imanın zıddına bir yol açmaktır. Batılı kabul etmek, hakkın aksini ve zıddını benimsemektir. Sadece reddetmek değil, reddettiği şeyin yerine onun tam zıddı bir şey koymaktır. Sadece bir kabul etmemek değil, zıddını kabul etmektir. Yani 'yok'u kabul etmektir. Hâlbuki yokun ispatı mümkün değildir. Hele sınırsız bir alanda asla mümkün değildir. İslam, bunu bir kural haline getirmiş, "El-ademü lâ yüsbetü" (Yokluk ispat edilemez) demiştir.¹⁶²

Risale-i Nurlarda 'kabil-i süluk' (gidilmesi mümkün) değildir diye gösterilen kısım bu ikinci kısımdır. Zerre miktar şuuru olanın bu yola gitmesi asla mümkün değildir.

Burada önemli bir soru daha var.

Bu kadar zor, karanlıklı bir yola insanların çoğunluğu nasıl gidiyor?

İçine düşmüşler, çıkamıyorlar. İnsanda nebati ve hayvani kuvveler, duygular var. Bunlar âkıbeti düşünmeden hareket ederler. Hazırda olan şeylerin cazibesine kapılırlar ve insanî duygularına galebe ettikleri için hazır lezzeti tercih eder, onunla teselli bulurlar.¹⁶³

Hakikatte ise, küfür ve dalalette öyle dehşetli bir korku ve elem var ki, kâfir, hayattan asla lezzet almaması, hatta yaşamaması gerekir. Korkudan ödü patlaması lazım. İnsan olarak herkes hayata âşık, hadsiz eşyaya müştaktır. Fakat küfür ve dalalet, ölümü ebedi bir idam, sonsuz bir ayrılık, sevdiklerinden ve akrabalarından ebediyen müfakat olarak göstermektedir. Böyle bir insan nasıl yaşayabilir ve hayattan nasıl zevk alabilir?

Onları bu şekilde aldatan şeytanın bir hilesidir. Görünüşte bir lezzet aldığını zanneder, ancak aslında lezzet falan yok. Onun durumu deve kuşuna benzer. Yük taşı demişler, ben kuşum demiş. O zaman uç demişler, ben deveyim demiş. Bunun sonucunda da himayesiz ve yemsiz olarak avcılarının hedefi haline gelmiş.

Kâfir de Kur'an'ın semavi ilanlarını duyup, küfr-ü mutlakdan şüpheli bir küfre inmiş. Ona denilse ki, madem ölümü ebedi bir ayrılık, ebediyen seni idam edecek bir darağacı şeklinde görüyorsun. Bu darağacı işte önünde seni bekliyor. Böyle bir insan hayattan nasıl lezzet alabilir? Burada şüphe devreye giriyor. Kur'an'ın herkes için rahmet olması işte budur. Onun ebedi hayatla ilgili çağrılarını duyduğu için, ondan aldığı bir his ile der: "Ölüm belki idam değil; bir ihtimal ebedi bir hayat var." Devekuşunun başını kuma soktuğu gibi başını gaflet kumuna sokar. Ecel onu görmesin, kabir ve ölüm ona bakmasın, yok oluyor diye düşündüğü eşya oklarını ona atmasın.¹⁶⁴

Kâfir, o şüphe sayesinde, önüne ölüm geldiği vakit Kur'an'ın ve semavi kitapların ahirete iman haberlerinin etkisi ile belki

ahiret var der ve ona yapışır. Ebedi olarak yok olmaktan kurtulduğunu zanneder. O zaman ibadet et dendiğinde de belki yoktur der dinin tekliflerindeki meşakkatlerden kurtulduğunu düşünür. Hayata böyle baktığı için de, mü'minden ziyade bu hayatta lezzet alır zann ediyor. Hâlbuki şeytanın bu aldatması hem geçici, hem de faydasızdır.

Bu yönü ile Kur'ân-ı Hakîmin kâfirler hakkında da bir nevi rahmet ciheti vardır. Dünya hayatını onlara Cehennem olmaktan kurtarıyor. Onlara şüphe vererek dünyadan lezzet almalarını sağlıyor. Yoksa dünyada bile âhiret cehennemini andıracak, mânevî bir cehennem azabı çekeceklerdi ve intihara mecbur olacaktı.

Ey ehl-i iman! Sizi ebedi bir idamdan, dünyevî ve uhrevî bir Cehennemden kurtaran Kur'an'ın himayesi altına, mü'min olarak, ona güvenerek giriniz ve Sünnet-i Seniyyesinin dairesine teslim olunuz. En güzel hayat budur. Dünyada şekavetinden ve âhirette azaptan kurtulunuz.¹⁶⁵

İman ile İslam arasındaki fark nedir?

İslam uleması tarafından "İman" ve "İslam" kelimeleri arasında bir fark olup olmadığı tartışılmıştır. Bir kısmı ikisi de aynıdır demişler, diğer bir kısmı ise aralarında fark var demişlerdir.

Fark var diyenler şöyle bakmışlar.

İslam, daha çok göze ve söze dayalı haller için kullanmışlardır. Dış görüntü itibariyle bir tasdik ve boyun eğme olarak ifade etmişlerdir.

İman ise daha derûnî, gönüle ve kalbe dayalı, riyadan ve gösterişten uzak bir tasdiktir. Kesin olarak kabul edip inanmaktır.

İslam taraftar olmak derken, iman iz'an ile kabul etmektir demişler.

Bediuzzaman Said Nursi de bu tahlili ifade etmiş, ancak biri diğerisiz olamaz demiştir. Yani imansız İslamiyet olmayacağı gibi islamiyetsiz iman da kurtuluş vesilesi olamaz demiştir.

İslamiyet'in iltizam olduğunu, hakka taraftarlık ve boyun eğip teslim olma manasında kullanıldığını beyan etmiştir. İhlas ile gönülden bir kabul olmasa da dış görünüşü ile boyun eğme şeklinde bir kabul olduğunu ifade etmektedir.

İman ise bir iz'andır. Hakkı kabul edip gönülden, riyasız olarak benimsemek ve tasdik etmektir.¹⁶⁶ Bunu da şöyle bir misalle açıklamaktadır.

Eskide bazı dinsizleri gördüm, Kur'an'ın ahkâmına inanmadıkları halde şiddetli bir taraftarlık gösteriyorlardı. Demek o dinsiz, bir cihette Hakka taraftarlık göstererek "dinsiz bir Müslüman" demeye layık bir hal alabiliyordu. Sonra bazı mü'minleri gördüm ki, Kur'an'ın hükümlerine taraftarlık göstermiyorlar, mü'min oldukları halde iltizam etmiyorlar, "gayr-ı Müslim bir mü'min" tabirine mazhar oluyorlar.

Acaba İslâmiyetsiz iman, kurtuluş sebebi olabilir mi?

"El cevap: İmansız İslâmiyet sebab-i necat (kurtuluş sebebi) olmadığı gibi, İslâmiyetsiz iman da medar-ı necat (kurtuluş sebebi) olamaz. Felillâhi'l-hamdü ve'l-minnetü Kur'an'ın i'câz-ı mânevîsinin feyziyle, Risale-i Nur mizanları, din-i İslâmın ve hakaik-i Kur'âniyenin meyvelerini ve neticelerini öyle bir tarzda göstermişlerdir ki, dinsiz dahi onları anlasa, taraftar olmamak kâbil değil. Hem iman ve İslâmın delil ve burhanlarını o derece kuvvetli göstermişlerdir ki, gayr-ı müslim dahi anlasa, herhalde tasdik edecektir; gayr-ı müslim kaldığı halde iman eder."¹⁶⁷

Dipnotlar:

1. Nursi, Şualar, s. 204-208 (meal)
2. Nursi, İşârâtü'l-i'câz, s.200
3. Bakara Sûresi, 2:21

4. Nursi, Mektubat, s.465
5. Nursi, Sözlür, s. 612
6. Nursi, Şualar, s.193
7. Nursi, Sözlür, s.933
8. Nursi, Sözlür, s. 374
9. Nursi, Asa-yı Musa, s. 170
10. Mü'min, 40/62
11. Nursi, Asâ-yı Musâ, s. 171-172
12. Nursi, Muhakemat, s. 89-90
13. Nursi, İşâratül-İ'câz, s.205-206
14. Nursi, Lem'alar, s:140
15. Nursi, İlk dönem Eserleri 127
16. Nursi, Sözlür, s. 934-935
17. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s.86
18. Nursi, Asây-ı Mûsâ, s. 222; Nursi, Lem'alar, s. 316
19. Bakara Sûresi, 2/21-22
20. Nursi, İşâratü'l-İ'câz, s. 200-202
21. Nursi, İşâratü'l-İ'câz, s. 200
22. Nursi, İşâratü'l-İ'câz, s.202
23. Nursi, Mesnevi-i Niriye, s.98
24. Fatihâ, 1/5
25. Nursi, Mesnevi-i Niriye, s.99
26. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 31
27. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 49
28. En'am, 6/103
29. Ahzap, 33/72
30. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 260
31. Nursi, Sözlür, s. 711
32. Nursi, Sözlür, s. 711-712
33. A'râf, 7/180
34. Buhârî, Tavihd, 12; Müslim, Zikr, 5-6; Tirmizî, Daavat,82
35. Nursi, İşâratü'l-İ'câz, s. 34
36. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 306
37. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 83
38. Nursi, Sözlür, s. 843
39. Nursi, Sözlür, s. 843
40. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 78
41. Mü'minûn, 23/14
42. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 305
43. Nursi, Sözlür, s. 840
44. el-Bakara 2/31
45. Nursi, İşâratü'l-İ'câz, s. 357
46. Â'raf, 7/180
47. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s.249
48. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s.249
49. Nursi, Mektubat, s. 466-467
50. Nursi, Şualar, s. 198
51. Nursi, Şualar, s. 170
52. Zümer, 39/38
53. Nursi, Sözlür, s. 422

54. Nursi, Sözlür, s. 272
55. Nursi, Sözlür, s. 273
56. Akgünler, Halil, Zaman Nedir? (www.SaidNursi.de)
57. Nursi, Sözlür, s.628
58. Nursi, Sözlür, s. 587
59. A'râf Sûresi, 7:172
60. Kıyamet Sûresi, 75:22-23
61. Nursi, Sözlür, s. 6-533
62. Nursi, Lem'alar, s. 602-603
63. Buhârî, "Bed'ü'l-ħalk", 1
64. Nursi, Sözlür, s. 711
65. Mesnevi-i Nuriye, s. 78
66. Nursi, Sözlür s. 725-726
67. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 78
68. Nursi, Şualar, s.200
69. İ Nursi, şarâtü'l-İ'caz, s. 34
70. Nursi, Şualar, s. 169
71. Nursi, Şualar, s. 169
72. Nursi, Şualar, s. 169
73. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 34-35
74. Nursi, Şualar, s. 171
75. Nursi, Sözlür, s.688
76. Nursi, Lem'alar, s. 430
77. Keħf Sûresi, 18/109
78. Nursi, Lem'alar, s. 583
79. Şûrâ, 42/11
80. En'am, 6/102
81. Bakara, 2/28
82. Bakara, 2/29
83. Bakara, 2/21
84. Lokman, 31/11
85. İbrahim Sûresi, 14/10
86. Nursi, Lem'alar, s. 306
87. Bakara, 2/117
88. En'am, 6/102
89. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 187
90. Nursi, Sözlür, s. 976
91. Nursi, Şualar s. 306
92. Enfâl Sûresi, 8:25
93. Nursi, Sözlür, s. 242
94. Nursi, Sözlür, s. 243
95. Nursi, Sözlür, s. 841
96. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 51
97. Nursi, Sözlür, s. 198-200
98. Nursi, Sözlür, s. 200
99. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 303-304
100. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 125
101. Buhârî, İlim, 37, Hac, 132; Müslim, Hac, 147
102. Nursi, Lem'alar, s. 594
103. Maide, 5/32

104. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 462
105. Bakara 2/256
106. Maide, 5/3
107. Kâfirûn, 109/6
108. Zariyat, 51/19; Mearic 70/24-25
109. Beyhakî, VII/81
110. Nursi, Muhakemat, s. 51
111. Nursi, Muhakemat, s. 51
112. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 50
113. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 51
114. Nursi, Lem'alar, s. 141; Nursi, Mektubat, s. 72
115. Nursi, Mektubat, s. 73
116. Nursi, Mektubat, s. 74
117. Nursi, Mektubat, s. 74
118. Nursi, Mektubat, s. 71
119. Nursi, Mektubat, s. 72
120. Nursi, Sözlere, s. 177
121. Buhari, Tefsiru sureti's-Secdeti, 32/1
122. Nursi, Sözlere, s. 54
123. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 258
124. Buharî, Ezan, 75
125. Nursi, Sözlere, s. 764
126. Nursi, Sözlere, s. 793
127. Nursi, Sözlere, s. 765
128. Nursi, Sözlere, s. 779
129. Kıyame, 75/22-23
130. A'raf, 7/143
131. Nisa, 4/153
132. Yunus, 10/26
133. Buharî, Mevâkıt 16, 26
134. Nursi, Sözlere, s. 886
135. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 35
136. Hûd Sûresi, 11:44
137. Fussilet Sûresi, 41:11
138. Nursi, Mesnevi-i Nuriye, s. 304
139. Yâsin Sûresi, 36:59
140. Zümer Sûresi, 39:73
141. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 217
142. Nursi, İlk Dönem Eserleri, s. 72
143. Nursi, Mektubat, s. 349-350
144. Nursi, Sözlere, s. 244
145. Nursi, Sözlere, s. 162
146. Nursi, Sözlere, s. 829-830
147. Tîn 95/4
148. Buharî, İsti'zân: 1; Müslim, Birr: 115, Cennet: 28; Müsned, 2:244
149. Şûra, 42/11
150. Rûm 30/27
151. Nursi, Lem'alar, s. 171-173
152. Nursi, İşarâtü'l-İ'caz, s. 35
153. Nursi, Sözlere, s. 936-937

154. Nisa, 4/31
155. Şûrâ, 42/37
156. Müsned, 2/201, 214; 4/392; 5/413; Müslim, imân, 143-146
157. Kenzu'l-Ummal; h. no: 10230
158. Buhari, Rikak, 32
159. Nursi, Lem'alar, s. 142
160. Nursi, Lem'alar, s. 142
161. Nursi, Lem'alar, s. 143
162. Nursi, Lem'alar, s. 144
163. Nursi, Lem'alar, s. 145
164. Nursi, Lem'alar, s. 145
165. Nursi, Lem'alar, s. 146
166. Nursi, Mektubat, s. 712
167. Nursi, Mektubat, s. 712